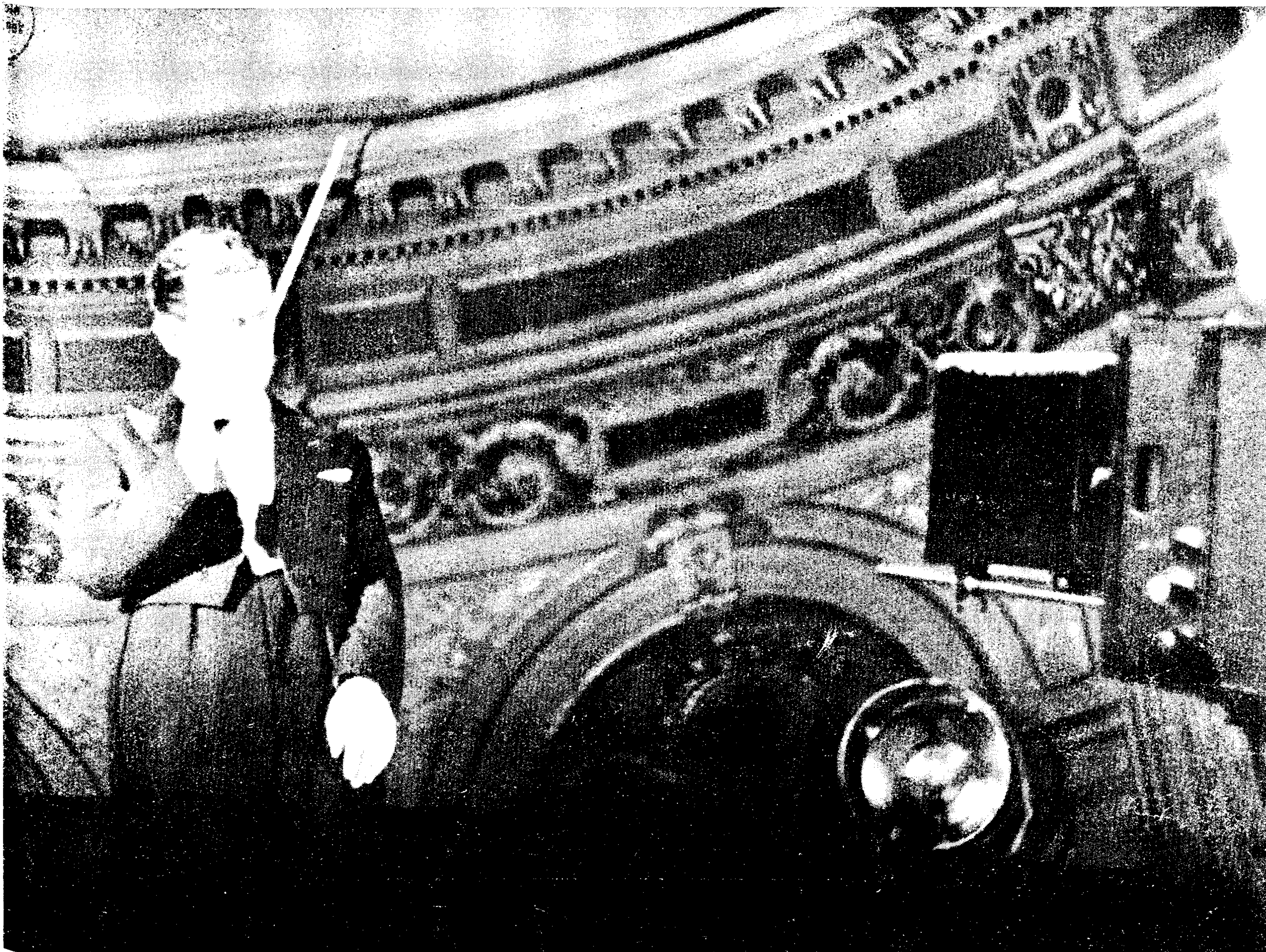

S

INHOUD

OMSLAG: DE BEKENDE HAAGSCHE DIRIGENT FRITS SCHUURMAN VOOR DE FILMCAMERA. Werkfoto uit de Henrik Scholte-productie der Nederland Film „Wie gaat mee?" — Foto: Nederland Film

Het vervolg en slot van Mr J. Huyts beschouwing „Filmproblematiek" zijn in het eerstvolgende nummer van „De Schouw" te wachten.

DE SCHOUW

HALFMAANDELIJKSCH ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE KULTUURKAMER, GEWIJD AAN HET KULTUREELE LEVEN IN NEDERLAND

HOOFDREDACTEUR: Prof. Dr T. GOEDEWAAGEN
REDACTIESECRETARIS: D. Fr. H. SAMPIMON
Administratie: Uitgeverij „De Schouw", 's-Gravenhage, J. P. Coenstraat 26, Telefoon 771066, Giro 446173

Bijdragen, brieven en boeken ter bespreking zende men aan den redactiesecretaris, J. P. Coenstraat 26, 's-Gravenhage. Bij ongevraagde bijdragen postzegels voor mogelijke terugzending insluiten

Abonnementsprijs voor niet-leden van de Kultuurkamer
voor Nederland f 10.– per jaar; voor buitenland f 15.– per jaar; losse nummers f 0.50 per nummer

VOLK EN POLITIEK IN DE 19e EEUW

DOOR PROF. DR. H. KREKEL

De voornaamste inhoud van de geschiedenis van het Koninkrijk van 1813 tot den eersten wereldoorlog vormt de strijd om de kerk en de school; de bewegende problemen waren niet van politieken maar van geestelijken aard. Alle andere vraagstukken: Indië, de sociale politiek, de opbouw van het moderne industrieele apparaat en van de spoorwegen, hoezeer zij ook betrekking hadden op het welzijn van het volk, veroorzaakten niet die diepe scheuring door het volk, welke de vraagstukken van godsdienst en opvoeding te voorschijn riepen. Het volksche principe was in dit land altijd sterker geweest dan het staatkundige. Nu de staat in het tijdperk van het liberalisme een grootere plaats innam, streed het kleine Protestantsche volk om het behoud van zijn eigen aard tegenover den staat, [illegible] zelfs. Het ging een verbond met [illegible] deel van het volk te sluiten om zijn doel [illegible] te bereiken. [illegible] strijd werd in kerkelijke vormen gekleed. [illegible] dat een [illegible] in den werkelijken samenhang niet gemakkelijk is. Zooals wij een vorige maal aantoonden, [illegible] gedurende den tijd van de Republiek [illegible] de taak ten deel, het kleine volk op te voeden. Zoo werd het Calvinisme met het diepste wezen van het volk verbonden en tot nog iets anders dan godsdienst: namelijk tot uitdrukking van alles, [illegible] heeten; het gaf vorm aan zeden en neigingen [illegible] werd echter tevens een kenmerk, waardoor [illegible] zich van de humanistische [illegible] hoogere standen onderscheidde. Dit sociale verschil speelde in den kerkstrijd, zij het ook [illegible].

De Republiek was een [illegible] groote kooplieden bestuurd gemeenebest geweest; in het Koninkrijk is dit [illegible] zoo gebleven. Wel was er adel, [illegible] burgerlijk patriciaat voelde zich dien adel [illegible] gelijkwaardig, terwijl vele oude families [illegible] adelspraedicaat verwierven. De jonkers uit de landbouwprovincies daarentegen golden als achterlijk. Allen moesten zich naar den stijl der koopmans-aristocratie voegen. Het Koningschap vertegenwoordigde niet, zooals de stadhouder in de Republiek, een eigen principe, maar was met het geheel van den staat verbonden, de hoogste representant der in wezen liberale aristocratie. Er was niet zooals in Duitschland een adel en een koningschap met een eigen, met het land opgegroeid, op het volksche gericht karakter; allen werden door de aristocratie van de kooplieden geabsorbeerd. Toen Oranje in 1813 terugkwam, en tot koning werd verheven, vestigde hij zijn heerschappij op samenwerking met dezen stand en gaf hij aan dezen de leiding in staat, maatschappij en kerk. De uit Indië stroomende rijkdom bleef, allen democratischen opwellingen ten spijt, waarborg voor het voortbestaan van het burgerlijk patriciaat. Jegens dezen stand hadden de kleine burgerluiden en de daarmee in wezen gelijkstaande boeren van ouds een dubbele houding aangenomen: eenerzijds achting en vereering, anderzijds een heimelijken afkeer. Van deze oppositie was Oranje in den tijd van de Republiek de natuurlijke bondgenoot geweest; dit verklaart hoe de prins juist in de lagere kringen van het volk populair was. En hoewel de vorst later zijn koningschap juist op het samengaan met de hoogere standen grondvestte — kenmerk van den geest der restauratie in heel Europa — toch bleef die liefde voor Oranje bij het kleine en vooral bij het kerkelijke volk bestaan.

De sociale kloof tusschen rijk en arm werd gedurende de 19e eeuw in geheel Europa dieper; in vele landen vormde zij een gevaar. In Nederland werd deze kloof echter nooit zoo breed, dat er een revolutionnaire situatie ontstond. Want het lagere volk was bij den groeienden rijkdom der grooten gebaat, ongeveer sedert 1890 komen de kleine luiden als ambtenaren of als leiders in het bedrijfsleven

Slechts op één punt, maar dan ook op het beslissende punt, kwam de kerkelijke kleine burgerij ernstig in verzet. De aristocratie was reeds tijdens de Republiek verdraagzaam en verlicht geweest in godsdienstige zaken; onder het Koninkrijk werd zij voor het meerendeel steeds afkeeriger van godsdienstige aangelegenheden, iets dat eerst in den loop van den eersten wereldoorlog veranderde. De kleine luiden echter waren sinds eeuwen in gereformeerde traditie opgevoed en voor een deel orthodox calvinist. Rechtgeloovigheid beteekende bij hen echter niet alleen een kerkelijke aangelegenheid, maar zij drukte haar stempel op het geheele bestaan: zeden, tradities en gebruiken waren met de godsdienstige opvattingen en de kerkelijke practijk samengevlochten. Men denke slechts aan de Zondagsheiliging. Het is het volksche wezen, maar doordrenkt van de tradities der volkskerk. Toen nu het liberalisme in de tweede helft der vorige eeuw zich ten doel stelde om, door de ideeën van de Fransche revolutie en van het Nieuw-Humanisme bezield, een menschentype, vrij van kerkelijke overleveringen, te scheppen, toen kwam een steeds grooter wordend deel van het volk in beroering en gordde zich aan tot verzet tegen de secularisatie van het onderwijs: de school moest vrij zijn, d.w.z. volgens den wil van de ouders, niet volgens den wil van den staat worden ingericht. In dezen strijd van het kleine kerkelijke volk om de school stond het orthodoxe deel der kerk aan zijn kant; vele leiders waren predikanten. Uit dien strijd kwam voort de eerst door Groen van Prinsterer, later door Abraham Kuyper en tenslotte door Colijn geleide anti-revolutionaire partij.

De schoolstrijd ging samen met den kerkstrijd. Tijdens de Republiek had het kleine volk wel door middel van zijn predikanten invloed in de kerk gehad, maar het stedelijk patriciaat was er ook een macht geweest. Deze invloed der liberale heeren binnen de kerkelijke colleges werd door Koning Willem I door een nieuw kerkelijk statuut vastgelegd. Toen nu in de 19e eeuw de geestelijke strijd scherper werd en orthodoxie en modernisme om de macht in de kerk streden, toen kozen de patriciërs de zijde der modernen, en daar zij nog steeds de regeeringsmacht in de kerk hadden, werd deze vrijzinnige richting ook hier bevorderd en verspreid. De toestand was dus deze: de patriciërs hadden de macht in staat en kerk en het orthodoxe volk van kleine burgers zag zijn kinderen opgroeien in een school en in een kerk, waar leerstellingen werden geleerd, die zij ontoelaatbaar achtten.

Er waren onder de kleine burgers natuurlijk ook niet orthodoxe menschen, en hun aantal werd in den loop der eeuw steeds grooter. Dit deel plaatste zich aan de zijde van den liberalen staat; het waren in hoofdzaak de onderwijzers van de door den staat geleide volksschool. Het moderne levensinzicht kwam op die wijze tot het eenvoudige volk, want zij, die op de volksschool onderwijs gaven, kwamen zelf voort uit de kringen der fatsoenlijke, degelijke kleine burgerij; zij werden de pioniers en de typische vertegenwoordigers van het moderne liberalisme.

Die strijd tusschen rechts en links was derhalve niet een politieke worsteling maar een kultuurstrijd. Want ook de liberale, burgerlijke linkerzijde zag zich een groote taak opgedragen. Door op te komen voor de staatsschool en voor de vrije kerk, hoopte zij het al te benepen geestelijk leven weer met het groote Europeesche gebeuren in verband te brengen. Bezield door het geloof aan den vooruitgang en door vertrouwen op de nieuwe krachten, die in de revoluties sinds 1848 in Europa tot openbaring kwamen, droomde de linkerzijde, — mannen als Thorbecke, Potgieter, Huet, — van een herrezen Holland, dat evenals vroeger de banier van vrijheid en rechtvaardigheid temidden van het leven der volken zou hooghouden.

Zoo stonden dus de partijen tegenover elkander: aan den eenen kant de Protestantsche rechterzijde met de Roomsch-Katholieken (de coalitie), aan den anderen kant de vrijzinnigen, over verschillende partijen verdeeld. Men streed om school en kerk en daarmee samenhangend om de zeden van het volk; alle vraagstukken: de sociale politiek, de plaats van de vrouw in het gezin, de invloed van den godsdienst werden in dezen tweestrijd betrokken en aan elke zijde der scheidslijn verschillend beantwoord. Tevens stonden in de 19e eeuw (in de 20e eeuw was dit anders) twee verschillende sociale groepen tegenover elkaar: het werd een strijd van het kleine burgerlijke kerkelijke volk tegen de patriciërs, tegen den liberalen staat, tegen de moderne kultuur van het humanisme en voor de ouderwetsche wijze van denken en voelen van het eenvoudige volk. Wel had ook de linkerzijde haar volksche elementen (zooals wij reeds zeiden); tot haar behoorden de van de kerk vervreemde socialistische arbeiders. Maar in den staat en in de hoogere kringen was de invloed der liberalen overwegend.

Voor de geheele binnenlandsche ontwikkeling was dit het kenmerk: het ontbrak bij dezen strijd tusschen links en rechts aan een echt-*politiek* principe, dat leiding gaf. Want wat de rechterzijde nastreefde, was sociale en kultureele macht en wat de linkerzijde verdedigde, was eveneens deze macht. En voor beiden was de politiek slechts het middel tot het doel. Beiden ontbrak het aan een dieper opvatting van den staat en ieder beschouwde dezen slechts als een noodzakelijke instelling om het uiterlijk leven des volks te regelen. Het volksche principe van de rechterzijde dreef niet tot een politieke visie. Het staatkundige principe van de linkerzijde bleef in het abstracte

steken: aan haar individualisme was een uit gemeenschapsgeest gevoerde politiek vreemd.

De werkelijke belangstelling voor de politieke problemen als zoodanig ontbrak. Nederland ging ze uit den weg en vluchtte voor de moderne Europeesche werkelijkheid in zijn intieme huiselijkheid. Het bleef ook in de 19e eeuw een in zich zelf opgaand, van de wereld afgekeerd wezen.

Wel begeerde de linkerzijde aansluiting aan het groote Europeesche leven, terwijl zij tevens een groote traditie, de traditie door Potgieter en Huet en zooveel anderen tot nieuw leven gewekt, beschermde. Toen zij met haar hartstochtelijken drang naar een voor de wereld openstaande Europeesche visie en naar een hoogere beschaving opkwam voor de humane kultuur en voor een vrij en dapper geestesleven, dat de problemen onder de oogen zag, toen verdedigde zij een bepaalde zijde van ons wezen. Maar toch was zij daarbij te zeer verbonden met het oppervlakkige cosmopolitisme van den man van de wereld om uit de diepten van het volksleven waarachtig te worden gevoed.

In den strijd om de ziel van ons volk was de rechterzijde ongetwijfeld het diepst met de traditie en met de overgeleverde zeden verwant; haar instinctief gevoel, dat een uitzwerven van den geest naar den trant der 19e eeuw het eigenlijk karakter van ons land zou vernietigen, was juist. Maar ook zij vatte niet de werkelijk-politieke zijde der vraagstukken, ook voor haar was de politiek slechts middel om sociale en kultureele rechten te verwerven. Het ontbrak haar aan een staatsopvatting, die den juisten weg wees; juist omdat het uitgangspunt kerkelijk was, vond men bij de beide deelen van de rechterzijde, bij de Protestanten zoowel als bij de Katholieken, de meest verschillende sociale- en staatspolitieke opvattingen. Het was niet mogelijk, deze krachten, die, wat den opbouw van den staat betreft, verschillend gericht waren, in één richting te stuwen. Slechts in den strijd om de vrije, d.w.z. confessioneele, door ouders en kerk beheerschte school en de vrije, van den staat onafhankelijke kerk, vond de rechterzijde haar eenheid. Zoo werd wel de liberale overheersching langzamerhand gebroken. Maar toen de rechterzijde zich [illegible] aan den staat een nieuw cachet te geven, toen faalde zij. [illegible] heeft zij niets tot stand gebracht. Want voor dit werk ontbraken haar de vereischte wapenen. [illegible] en slechts half doordacht anti-revolutionair [illegible], ontleend aan de leer van den Duitschen geleerde Julius v. Stahl uit de vorige eeuw, was formeel de grondslag van het programma van de Protestantsche rechterzijde. Maar het bondgenootschap met de katholieken en de sociale verscheidenheid in de rechterzijde maakten, dat, haar [illegible], dit programma [illegible] [illegible] de tijd van haar regeering van 1901—1913;

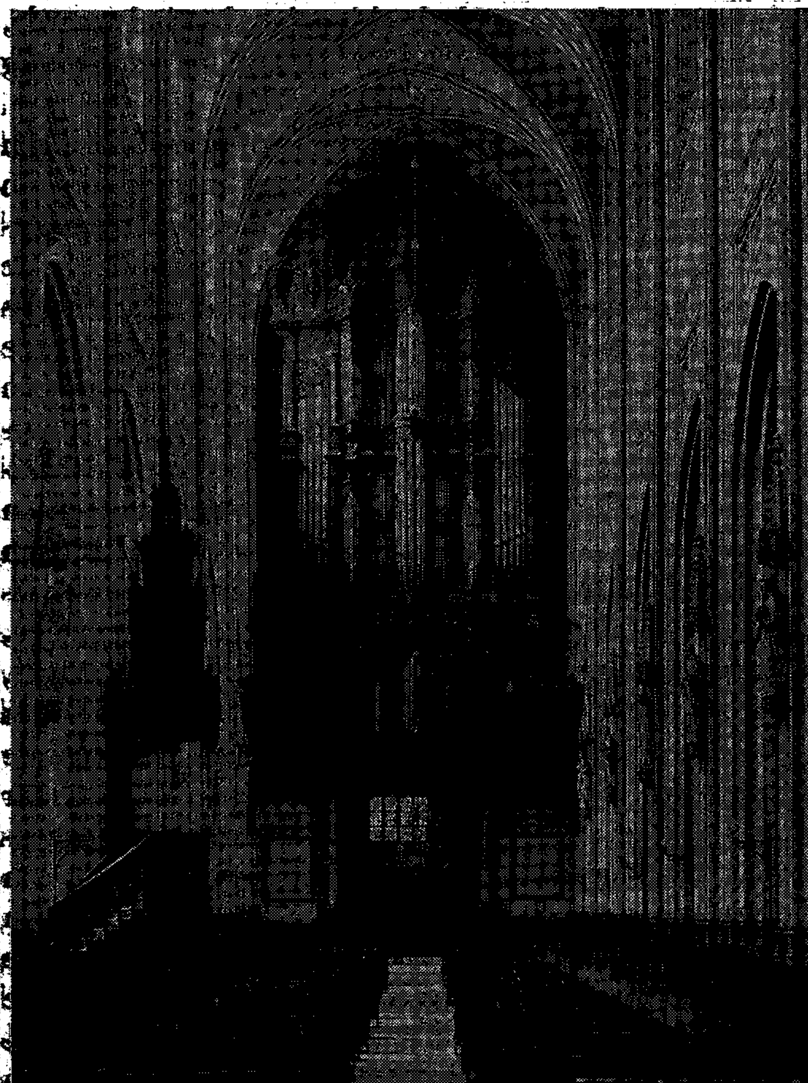
[illegible]

van het onderwijs ten gevolge had, dat men dit verraad in het geheel niet als zoodanig voelde. Het kerkelijk, opvoedkundig belang had de overhand. Door het evenredig kiesrecht werd echter iedere echt politieke probleemstelling, elk doordenken van het staatkundige met een nieuwen inhoud, onmogelijk.

Meer nog: men heeft met dit democratisch formalisme juist voor het wezen der massa, dat in zijn diepste wezen aan het zieleleven en 't volksche wezen vijandig is en dat ons volk op den duur moest beletten den weg vrij te maken.

Zoo eindigde ook deze principieele en het diepst met het wezen van het volk verbonden strijd met een karakterloos compromis. Intusschen was de [illegible] vereenigde kerk door den loop der gebeurtenissen in de handen der orthodoxie gekomen, die [illegible] en de vrijzinnigen in [illegible] geringen [illegible].

De rechterzijde streek de [illegible] in den staat aan zich, sociaal zoowel als politiek, maar de [illegible] 1918 steeds meer den achterstand in. Het [illegible] Nederland was in zijn uiterlijke [illegible] voor zoover dat mogelijk was, gered; de zeden van vroeger bleven bewaard, de kerkelijkheid behield haar invloed op een groot deel van het volk. De overwinning der rechterzijde bepaalde de verdere ontwikkeling! Maar zij gaf den *staat* geen nieuwe richting; zij bracht geen politiek scheppende krachten, die ons volk tot een groot, beginsel konden vormen [illegible].

Schip met orgel en preekstoel van het koor uit gezien.

Foto: Martien Coppens

„GEDACHTE

DOO

Het tijdperk sedert het begin van de heerschappij der christelijke religie is in kunsthistorisch opzicht duidelijk in drie deelen verdeeld: de middeleeuwen, die door de bouwkunst werden beheerscht, de renaissance, die plastische kenmerken had en de nieuwe tijd, waarin de schilderkunst overheerschte. Zoo is het met iedere kultuur geweest: een architectonisch begin, een schilderachtig einde, een plastische culminatie. Een soortgelijke, in drieën gedeelde periode is de renaissance, de baroktijd tot ongeveer 1650, de tijd van de Fransche barok tot het einde van het rococo en de negentiende eeuw van het „architectonische" empire tot het „schilderachtige" impressionisme. Zulk een rhythmische opeenvolging is eveneens aantoonbaar in de middeleeuwen: de golf van het vroege romaansch (sedert Cluny), de bloeitijd van het romaansch; overgangsstijl, de gothiek. Een in wezen laat-gothische kerk gelijk de Bossche St. Jan, een kerk met een zeer lange en bewogen bouwgeschiedenis, is niet zonder meer tot een van de genoemde perioden te rekenen; zij heeft als het ware al deze kulturele golven opgevangen en op haar wijze geïnterpreteerd. Zoo beschouwd is zulk een kerk als het ware een kultuurhistorische seismograaf en in ieder geval een kunsthistorisch document bij uitnemendheid, dat ons inlicht over het ontstaan en vergaan van kultuurtijdperken.

Het is niet moeilijk, op de interieurfoto, die bij dit artikel is afgebeeld, de renaissancistische invloeden af te lezen (het orgel b.v.). Ook de beelden op de luchtbogen zouden den indruk kunnen geven van een plastisch hoogtepunt van een kultuurtijdperk, maar beschouwd van het gezichtspunt der architectuur kan men deze versieringen, hoe belangrijk en boeiend ook, op zichzelf moeilijk anders zien dan als barokke ontaarding van de gothiek, dus als min of meer schilderachtig ontbindingsverschijnsel uit die periode. Sommigen willen hierin tevens het einde zien van de heerschappij der christelijke religie in het algemeen en zijn van oordeel, dat mitsdien de nieuwe kultuur uit andere geestelijke bronnen dan die van het christendom moet worden gevoed. Nu een nieuw architectonisch tijdperk zich door het scheppen van een nieuwe Europeesche orde aankondigt, is het verklaarbaar, dat men allerwegen speurt naar de bindmiddelen van vroegere kultuurtijdperken. In het bijzonder van katholieke zijde is het aantal publicaties in dit opzicht niet gering en ofschoon niet als zoodanig bedoeld, kan men toch het uitgebreide, royaal in koperdiepdruk uitgevoerde, geïllustreerde werk over de kathedrale St. Jansbasiliek te 's-Hertogenbosch, dat dezer dagen het licht zag, daartoe rekenen.

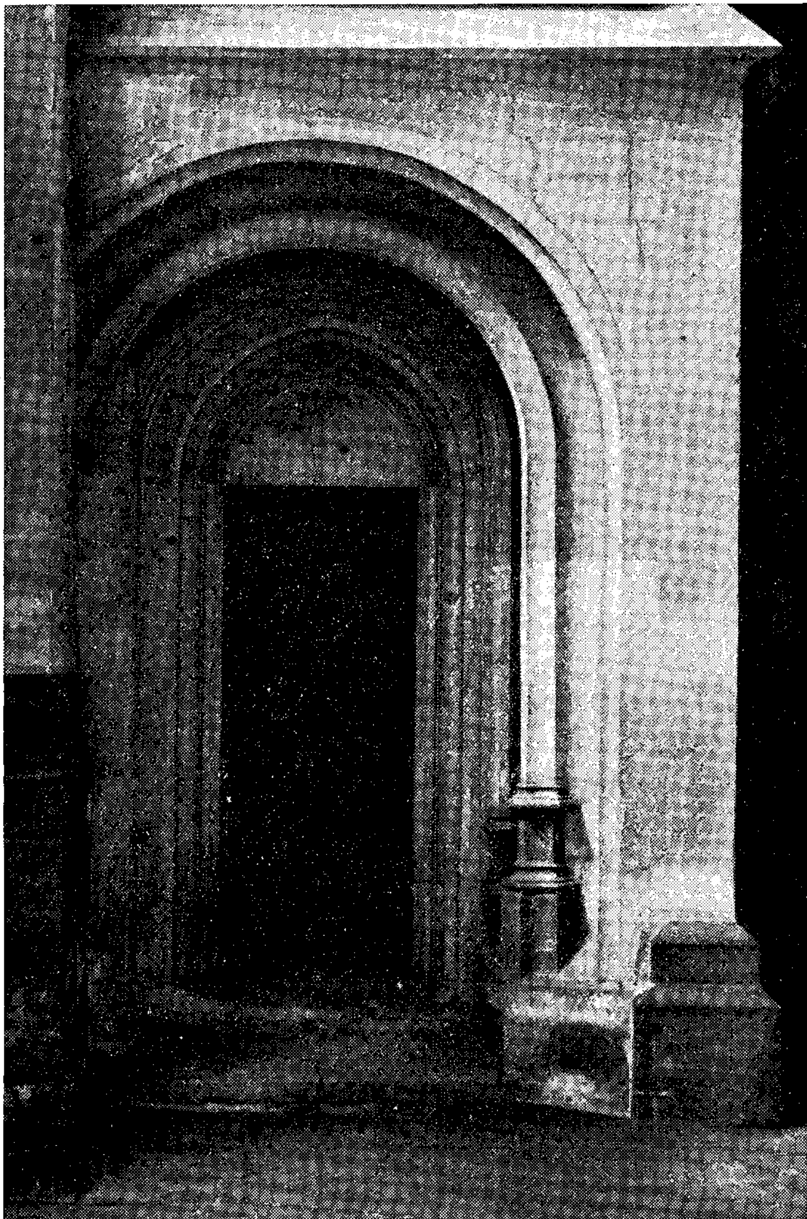
's-Hertogenbosch: het donker geheeten Zuiden, nochtans een gebied vol flonkerend kultuurleven. Een kleine stad, een groote kerk, waarom heen, gelijk in alle kleine katholieke steden van het Zuiden, zich het geestelijk leven der burgers verzamelt, alles wat, zooals de schrijver Arondéus het formuleert, voorbij het dagelijksch brood naar het hoogere leven, naar kunst en schoonheid reikt. Deze kerk is de St. Jansbasiliek, ten overstaan waarvan de jonge Anton

Noordzijde met Noorderttransept gezien van het Westen.
Foto: Martien Coppens

Derkinderen gedroomd moet hebben en de eerste groote bewogenheid der kunst beleefd: de liturgische muziek met haar warme donkere echo uit het verleden. Het is alsof dit geluk van het katholicisme, dat ook een Diepenbrock tot zoo groote scheppingen leidde, in deze kerk vorm en klank tegelijk heeft. In ieder geval: een brok Nederlandsch kultuurleven is er in gekristalliseerd: een steenen boek, waarin geluk en droefenis van eeuwen zijn geregistreerd. Lang en bewogen als haar leven is ook haar geschiedenis. Al in het jaar 1280 begon men op de plek, waar eens de Romaansche St. Jan stond met den bouw van een nieuwe gothische kerk, die, ofschoon als driebeukige ontworpen, allengs uitgroeide tot een vijfbeukige. In de zestiende eeuw bouwde men er nog aan en eigenlijk is het werk nooit volkomen ten einde gebracht, zoodat men heden ten dage nog spreekt over een mogelijken definitieven afbouw. Het feit, dat in de steenen, waarvan de St. Jan is opgebouwd, de gedachten van eeuwen liggen vastgelegd, inspireerde de samenstellers van het hierboven bedoelde werk, dat is opgedragen aan de herstellers der kerk tot hun titel: „Gedachten in steen" [1]. „Het zijn", zegt P. Concordius van Goirle O.F.M. Cap., „wisselende gedachten, elkaar aanvullend en volmakend, maar ook ooit gedachten met tegenstrijdige aspiraties." De kerk zelf noemt hij de vertegenwoordigster bij uitstek van de late middeleeuwen in dezen hoek van het groote Westen: de laat-gothiek, zulks in overeenstemming met de opvatting van Dr. Vermeulen, die in Van Gelder's „Kunstgeschiedenis der Nederlanden" de St. Jan bestempelt als het meest glorieuze meesterwerk der gothiek. Wegens haar schoonheid en ouderdom noemt de uitgeefster van het boekwerk de St. Jan de belangrijkste kerk van Nederland en de inleider voegt hieraan toe, dat zij een voorbeeld is van de taak, die de middeleeuwsche kerk o.a. had, namelijk het centrum en het hoogtepunt te vormen van een stad en haar uiterlijk karakter te bepalen. Het is echter, laat hij er op volgen, evenzeer of nog meer haar verbondenheid met het verleden, de onsterfelijke ziel, waarvan zij leeft en die als het ware op elk van haar steenen staat geprent, gematerialiseerd ligt in haar lijnen. Lichten en schaduwen, bij het naspeuren waarvan de schrijver verklaart, belangrijken steun te hebben gevonden in het fotografisch werk van Martien Coppens, die op gevoelige wijze de elementen aftastte, welke het karakter dezer oude kerk bepalen.

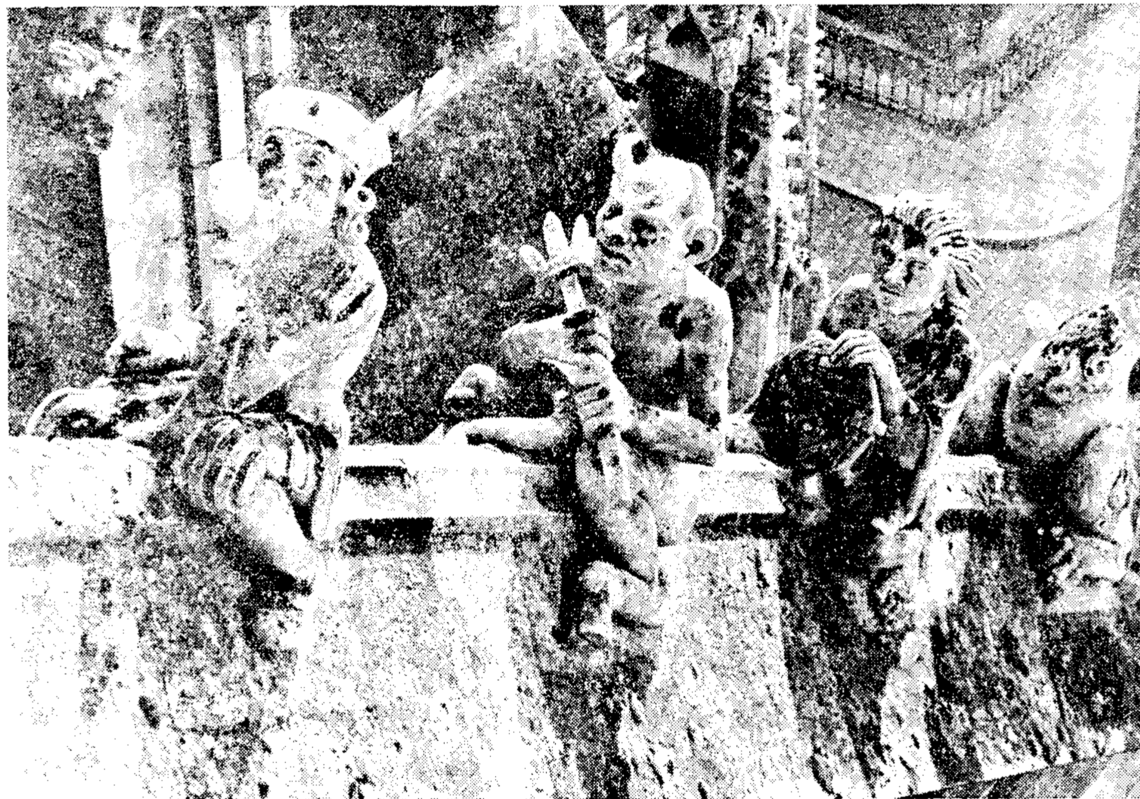
De foto's, waarvan er hier enkele zijn afgedrukt, toonen de kerk niet zooals zij er een goede eeuw geleden uitzag, toen zij gehavend en verbrokkeld weer in katholiek bezit kwam, na een paar eeuwen in handen der Protestanten te zijn geweest, maar zooals zij nu is, vernieuwd en verjongd door het herstelwerk, waarmede men ongeveer honderd jaren geleden begon en nu zoo goed als gereed is, althans wat de groote lijnen betreft. De schrijver geeft toe, dat het restauratiewerk in de vorige eeuw niet van goede uitgangspunten uit is ondernomen, dat vooral in het begin groote fouten zijn gemaakt, die roepen om herstel. Maar daarnaast staat vast, dat de restauratie [illegible]

noodzakelijk was, wilde dit unieke monument uit de middeleeuwen voor ons land en volk behouden blijven. Thans is het niet alleen behouden, maar het herstelwerk heeft het ook den ouden luister zooveel mogelijk teruggegeven en is nog steeds bezig, dit te doen. De arbeiders, zegt de schrijver, die het werk uitvoeren, zijn de eigenlijke voortzetters van het werk, waar dat in de zestiende eeuw bleef steken en hij heeft er zich persoonlijk van kunnen overtuigen, dat de geest, welke de vroegere bouwers en versierders heeft bezield, in deze menschen ten deele herleeft. Misschien, voegt hij er aan toe, wordt nergens de ziel der St. Jan zoo goed aangevoeld en begrepen als in de „Bouloedse" langs de koele Noorderbeuk der kerk. Voor dit feit is nog een andere verklaring te vinden. Immers, de St. Jan is behalve een middeleeuwsche, ook een typisch Brabantsche kerk, een kristallisatie dus in bepaalden zin van het Brabantsche leven. De schrijver ziet dit zoo: het Brabantsche volk had ook in den tijd van zijn groote en glorierijke geschiedenis zijn zin bewaard voor het *sobere*, het *stoere*, het *constructieve:* de bouwresten der burchten leveren hem het bewijs. Is het niet, alsof hij daarmede ons tijdperk de geneesmiddelen voorhoudt, die het allereerst behoeft? Aan deze levenshouding is het wellicht ook toe te schrijven, dat de St. Jan in vergelijking met de tot paleizen geworden tempels der Fransche kathedralen veel meer een huis is gebleven met betrekkelijk sobere interieurs vol stille huiselijke wijding. P. Concordius althans ziet een sterke verbondenheid der kerk met stad, land en volk; zij is niet alleen geboren uit het geestelijke, maar ook uit het stoffelijke element van de vroegere eeuwen en zij was in haar groei verbonden met stad en gewest. Haar bogen en beeren, haar geveltoppen en luchtboogstoelen dragen een leger van heiligen en godgewijden, wimbergen en frontaalruimten werden gevuld met cyclussen van voorstellingen aan 's Heeren geboorte en sterven gewijd, de zijportalen met beeldseries versierd, maar men deed haar ook wemelen van hertogen en rijksgrooten, koningen en ridders, hiermede den innigen samenhang belijdend van het eeuwige en het tijdelijke, de religie en den staat, welke laatste de religie en haar glorie moest verdedigen tegen haar belagers en daarin juist zijn eigen glorie vond; ja, men overlaadde haar luchtbogen, voetstukken en consoles met ontelbare voorstellingen aan het dagelijksche, volksche leven ontleend. Deze steenen, schrijft hij, ademen nu nog een geest van godsdienstigheid en ook van volksbewustheid, die ons jaloers maakt. Ook zijn beschouwingen over het verband tusschen de kerk en het sociale leven van de middeleeuwen verdienen de aandacht. Sinds menschenheugenis, zegt hij, heeft nooit de menschelijke arbeid en het nobele handwerk, het ambacht op zulk een verheven voetstuk gestaan als toen. Wij, in onzen tijd, waarin het individualisme alle verbindingen verbrak en uiteenrukte en het liberalisme de waarde van den menschelijken arbeid verlaagde ver beneden het product en het geld, kunnen ons niet voorstellen de corporatieve verbondenheid der standen in die dagen, de primeur, welke de arbeid als cultureel en economisch verschijnsel genoot en ook de synthetische krachten, welke hierdoor werden ontwikkeld. Als den diepen grond daarvan beschouwt P. Concordius als katholiek uiteraard hetgeen hij noemt: de innige eenheid tusschen christendom en leven. Een kerk als de St. Jan ontwikkelde zich als een organisch levende bloem op den bodem van een in machtige takken van bedrijf georganiseerde samenleving. Het volk als zoodanig is de eigenlijke bouwer, al blijft de naam van Duhamel met den bouw verbonden; de kerk ontstond uit de kracht van het bloeitijdperk der gilden, die er ook uitwendig aan verkoppeld waren. Omstreeks 1500

Ingang van de torentrap in de sacramentskapel.

Foto: Martien Coppens

Luchtboogfiguren, gezien van de galerij naar het Oosten.
Foto: Martien Coppens

voor ons katholieke volksdeel is behouden gebleven, dat conscientieuze herstellers haar hier en daar uitgewischte verluchtingen weer tot ons volk laten spreken en ook, dat wederom de cathedra van het kerkhoofd aan haar verbonden werd, nadat haar bisschopszetel eeuwen lang had ledig gestaan, zoodat zij haar kathedrale waardigheid, waartoe haar bouwers haar hadden bestemd, weer met eere kan dragen.

[1]) „Gedachten in Steen", de kathedrale St. Jansbasiliek te 's-Hertogenbosch, fotografisch gezien door Martin Coppens met inleidende beschouwing van P. Concordius van Goirle O. F. M. Cap., uitg. N.V. Spaarkas voor belegging in R.K. kerkelijke leeningen te Utrecht, met honderd foto's.

stonden in de St. Jan 49 altaren. Elk gilde had er een, soms zelfs een afgesloten kapel met altaar: zoo werd de kerk ook het godsdienstig middelpunt der corporaties. „Moge dit gemeenschapsleven, zij het misschien in nieuwe vormen, in de bouwherstellers en geheel het Brabantsche volk weer herleven", zegt de schrijver en hij haalt de woorden van Rodin aan: „Het volk naar zijn kathedralen brengen, is het brengen naar zijn eigen huis, naar de citadel van zijn kracht".

Aan een van de bijzondere eigenaardigheden van deze mooie Brabantsche kerk wordt zoowel door den schrijver als door den fotograaf veel aandacht geschonken: de met beeldgroepen gevulde wimbergen boven de ramen van de straalkapellen en het koor en de hogelachtige beeldjes op de ruggen der luchtbogen, eigenaardigheden, die feitelijk door Coppen's camera eerst toegankelijk zijn gemaakt, vreemde en grillig gevormde beeldjes van menschelijke of dierlijke figuren. Zij geven, meent P. Concordius, ofschoon uit het ornament geboren, een levendig, haast menschelijk cachet aan het opstreven der luchtbogen, die zij bevolken. Zij zijn thans alle in vernieuwden staat; de resten der oorspronkelijke beeldjes zijn, voor zoover nog niet verpulverd, alle weggebroken en in musea ondergebracht. Ondanks de fouten, die bij de herstellingswerkzaamheden zijn gemaakt en waarvan de schrijver een opsomming maakt, meent hij, dat men erkentelijk moet zijn, dat deze zeldzame „incunabel"

Luchtboogfiguren, gezien van de galerij, Zuidwestzijde.
Foto: Martien Coppens

IN MEMORIAM A. J. M. SASSEN

Toen een tiental jaren geleden het verzet tegen den „waanzin der democratie" in verschillende kringen levend werd, kon het niet uitblijven, dat de vernieuwingsgedachte op politiek, sociaal en kultureel terrein ook verschillende jonge kunstenaars tot zich trok. Evenzeer begrijpelijk was het, dat in den beginne de negatieve zijde van de vernieuwingsactie, welke toen onder den verzamelnaam „fascisme" ontstond, sterker was dan de positieve.

Reeds omstreeks 1920 viel in ons land duidelijk een richting te onderscheiden, welke de geestelijke grondslagen en niet minder de leuzen der democratie als ondeugdelijk erkende. Hiertegenover stonden niet aanstonds een groepeering, een partij en een programma, welke direct als volwaardige vervangers van het toenmaals heerschende systeem konden gelden. Eerst langzamerhand was het mogelijk, niet dan na onvermijdelijke — en overigens nuttige — botsingen, een weg uit te hakken, welke voor velen begaanbaar was en naar een nieuw uitzicht zou leiden. In tal van tijdschriften, in grootere en kleinere groepeeringen, werd gestreden om het juiste inzicht, werd gestreefd naar formuleeringen en naar verklaringen van begrippen, waarvan de nieuwe beteekenis wel bespeurd, maar niet ten volle begrepen kon worden.

Het is aan deze ontwikkeling van de vernieuwingsgedachte, dat men moet denken, nu uit ons midden plotseling is heengegaan Adrien Joseph Marie Sassen, die behoord heeft tot die kleine, maar geestdriftige en intensief werkende groep van jongere Katholieke kunstenaars, welke een vernieuwing van het volksleven en een zuivering en wederoprichting van den in zijn trots geknakten volksaard verlangden en nastreefden.

Ad Sassen heeft daarbij geen leidende rol gespeeld; daarvoor was hij, naar mijn meening, te veel verplicht zijn aandacht tusschen politiek en kunst te verdeelen. Hij was een van die typische figuren uit een overgangstijd, die zichzelf geen rust gunnen, gedreven als zij worden door een vurigen geest en door een verlangen, dat veel gebieden omvat.

Toch had ook Sassen zijn voorkeur. Reeds op jeugdigen leeftijd heeft hij op het landgoed Walden, waar eens Frederik van Eeden zijn experiment van een nieuwe gemeenschap begon en zag mislukken, zich gewijd aan de vernieuwing van het tooneel. Het tooneel heeft gedurende zijn te korte leven zijn groote liefde gehad. Die liefde was niet zoetsappig of zwevend, maar veeleer zakelijk. In October 1941 heeft hij in het maandschrift „Nederland", waarvan hij vast medewerker was, in een artikel „Kerk — Gemeenschap en Kunst" nog eens zijn opvatting over het tooneel uiteengezet. Hij schreef daarin:

> Onze nationale, Nederlandsch-Germaansche kultuur is de kultuur van een boven alles zakelijk volk. Begrijp mij goed. Ik bedoel hier „zakelijk" niet in commercieelen zin. Ik bedoel in de eerste plaats, dat wij verliefd zijn op de werkelijkheid. Realisten kunt ge het noemen. Maar dan weer realisten niet alleen in dien zin, dat wij bliksems goed weten, dat „het vleesch beter is dan de beenen".

Sassen bezat als tooneelkunstenaar een grooten zin voor de realiteit. Dit kwam tot uitdrukking o.a. in de wijze van zijn regie-voering. Hij is als regisseur opgetreden in het openluchttheater op het landgoed Walden, waar hij werken van den door hem zeer bewonderden Michiel van Ghelderode en van Pieter Langendijk tot opvoering bracht. Ook toen hij later in Utrecht de leiding had van het volkstooneel van het Sint Franciscus Liefdewerk, heeft hij er steeds naar gestreefd opvoeringen te geven, die den zin voor deze hoogere realiteit aan spelers en toeschouwers duidelijk maakten. Hij schreef meermalen zelf de stukken voor de spelers van dit volkstooneel, die woonden en leefden in de volksbuurten van de stad Utrecht. Door te vermijden, dat inhoud en opvoering van de spelen een anecdotisch-realistische bewerking waren van hoe het reilt en zeilt in deze buurten en daarvoor in de plaats te stellen spelen met een algemeen menschelijke handeling, meende hij een dubbele overwinning te behalen, n.l. eene op den burgerlijken geest, welke tot uitdrukking kwam door het verlangen van het publiek om nu eens echte volkstypes op de planken te kunnen aanschouwen, en anderzijds eene op het begrijpelijke,

en deels kinderlijke, verlangen van de spelers om tegemoet te komen aan de genoemde behoefte van de toeschouwers, waardoor zij ernaar streefden — zooals Sassen het zelf formuleerde — „zoo nauwkeurig mogelijk te lijken op het beeld, dat de burgers zich van de bewoners van minder welgestelde stadswijken maken, d.w.z. het bijkomstige was hoofdzaak".

Ook bij zijn regie van de Elckerlyc-opvoeringen te Bilthoven gaf Sassen duidelijk blijk te begrijpen, dat alle tooneel volkstooneel moet zijn, in den goeden zin des woords.

Met ons volk was Sassen ten nauwste verbonden en zeker met het Limburgsche deel, waartoe hij zelf behoorde en dat hij kende en begreep. Niet alleen in zijn arbeid voor het tooneel is duidelijk geworden, hoezeer Sassen een kind van zijn volk was en als ideaal zag, dat volk groot te maken en ervoor te kunnen leven. Zijn politieke opvattingen, zijn inzicht in de taak van den kunstenaar en zijn functie in de volksgemeenschap bewijzen dit. In dit opzicht had Sassen zelfs — men zou kunnen zeggen — eenigermate rigoureuze opvattingen.

Als redacteur van „De Nieuwe Gemeenschap" en van het weekblad „Vrijdag", organen, die onder leiding van Albert Kuyle en Mr Jan Derks een, te veel verwaarloosden invloed hebben gehad op de vorming van den nieuwen geest hier te lande, heeft Sassen door zijn werk duidelijk gemaakt, hoe hij de positie van den kunstenaar in de toekomst zag.

Het kunstenaarschap en het onderdeel zijn van de volksgemeenschap hingen voor Sassen ten nauwste samen. Hij veronderstelde in en bij den kunstenaar een wil tot gebondenheid met zijn volk, al wist hij tegelijkertijd zeer wel, dat zulks geen waarborg is voor waarachtig kunstenaarschap of voor groot scheppend werk. — Zijn persoonlijke verbondenheid aan volk en bodem heeft Sassen in menig artikel, ook in dit blad, tot uitdrukking gebracht en deze was ook de oorzaak van zijn belangstelling voor en zijn studie van heemkundige onderwerpen. Bij zijn publicaties op dit gebied liet hij zich leiden door zijn zeer stellige inzicht, dat de Europeesche beschaving en ook de Nederlandsche kultuur niet denkbaar zijn zonder het Christendom. Hij verzette zich soms met felheid tegen de opvattingen, dat er tegenstellingen zouden bestaan tusschen volksche zinnebeelden en het christelijk levensgevoel.

Deze opvatting heeft wel eens geleid tot scherpe polemieken, welke Sassen echter nooit verbitterden, maar die hem aanleiding waren om de ironische zijde van zijn karakter eens wat meer gelegenheid te geven tot uiting te komen. Deze zin voor ironie was het ook, die hem een enkele maal wel deed verhalen van zijn minder prettige ervaringen tijdens de oorlogsdagen.

Omdat Sassen ernaar streefde, het ideaal volksche kunstenaar te zijn in zichzelf te verwezenlijken, was hij ook in het bijzonder geschikt voor de taak, die hem door den President van de Kultuurkamer was opgedragen. Als Hoofd van de Afdeeling Voorlichting was hij er steeds op uit begrip te wekken voor het standpunt, dat de kultuur en de kultuurdrager de zorg van den staat behoeven. Bijzondere waarde hechtte hij aan het persoonlijk contact met den kunstenaar. Zijn groote eruditie op welhaast alle gebieden van de kunst, zijn kennis van het Nederlandsche beschavingsleven en deszelfs ontwikkeling, zijn „Fingerspitzengefühl" voor de mentaliteit van den artist, maakten hem bijzonder geschikt om het vertrouwen in de Kultuurkamer en haar werk te vestigen.

Hij heeft op zijn reizen door ons land talloze gesprekken gevoerd met kunstenaars en bij velen ruimte geschapen voor de nieuwe begrippen. Hij was bezig een groot aantal correspondenten aan te stellen, die, ieder in hun gewest, de Centrale van de Kultuurkamer op de hoogte zouden houden van hetgeen er leefde (of tot leven gewekt moest worden) op kultureel gebied, en de stichting van verschillende gewestelijke bureaux, waarvan het eerste binnenkort te Groningen zal worden geopend, is geheel door hem voorbereid.

Zooals hij het vertrouwen van de kunstenaars wist te winnen door zijn deskundigheid en door zijn voorname manier van optreden, zoo wist hij ook den eenvoudigen werkers, waarover de zorg van de Kultuurkamer zich uitstrekt, duidelijk te maken, dat hun belangen bij deze instelling veilig zijn.

Sassen was een man van een kinderlijk en tegelijkertijd mannelijk geloof. De waarheid, zooals hij die zag, had zijn leven als het ware doordrenkt. Het was mede om die waarheid beter tot haar recht te doen komen, dat hij Nationaal Socialist werd. Zijn ideaal was: een welgeordende volksgemeenschap en deze weer geordend in een Goddelijk plan.

H. M. KLOMP.

DE NEDERLANDSCHE KULTUURKAMER EN DE TOONEELSCHRIJVERS

DOOR DR. J. A. STELLWAG

Vroeger werd de verhouding maatschappij — kunstenaar gezien zoo ongeveer als een losse bijlage in het boek van staat: zij was geen wezenlijk bestanddeel in het staatswezen, waarbij men hoogstens van maatschappelijken steun sprak. Deze beschouwingswijze is eenzijdig zoowel voor kunstenaar als volk. Thans verschaft de staat den kunstenaar veel meer dan een onderdak: hij verschaft den kunstenaar een huis in de volksgemeenschap en een vast fundament: de Nederlandsche Kultuurkamer. Achter dit ligt een periode, waarin de staat en de kultuur als twee wezensvreemde elementen beschouwd werden. Zij was een gevolg van de intellectualistische periode, die het onderwijs en de kunsten in één ministerie tezamenvatte. Eenerzijds werd hierdoor in de opvoeding bijvoorbeeld niet het gezin, maar de school primair gedacht; in de tweede plaats werden de kunsten door het intellectualisme verdrongen.

Het nieuwe in de Nederlandsche Kultuurkamer is, dat er nu een organisatie van kunstenaars is, die zich is gaan bezinnen op de vakkundige, economische en sociale belangen van deze kultuurdragers. De Nederlandsche Kultuurkamer zal door verschillende maatregelen de rechten, die de kunstenaars ontegenzeggelijk hebben, veilig stellen en ook dezen belanghebbenden haar steun door middel van hun organisatie geven.

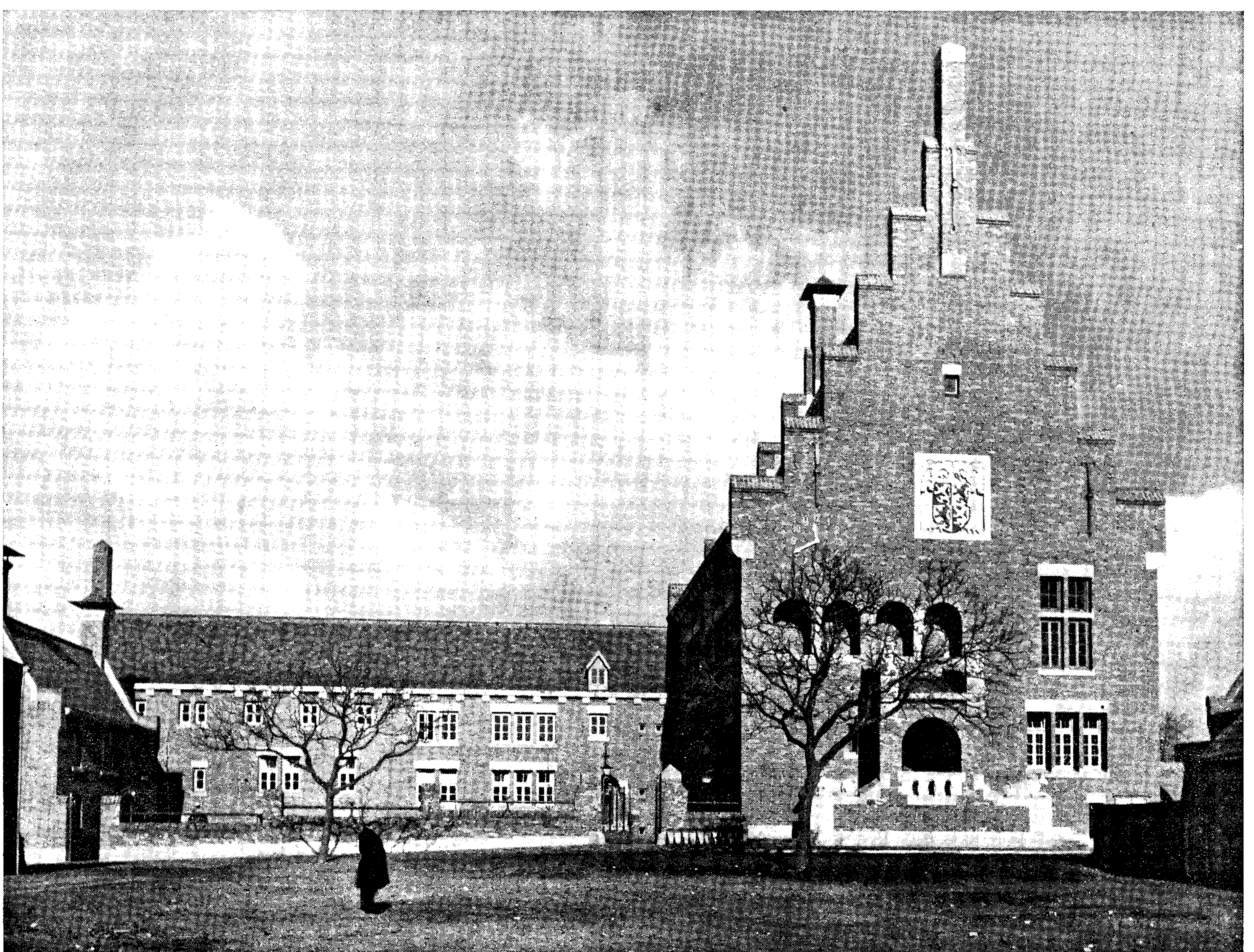
Juist in dit woord „organisatie", met daarvoor het allesomvattende „hun", ligt besloten, dat alle werkelijke belangen alleen daar behartigd kunnen worden, zonder dat rekening gehouden behoeft te worden met invloeden van buitenaf. De verplichte aanmelding, die veelal op volkomen onjuiste wijze bestreden werd met het verweer „de kunst laat zich niet organiseeren" (als verweer onjuist, omdat de organisatie hier de *kunstenaars* en niet de kunst betreft) biedt althans die waarborg, dat niet alleen voor den enkeling of één bepaalde groep, maar voor allen gezorgd wordt! Ook dit mag niet verkeerd geïnterpreteerd worden door het antwoord: „Als enkeling telt men niet in dezen tijd".

Wanneer men individueel zijn moeilijkheden naar voren brengt, worden deze zeer zeker onder oogen gezien, maar worden niet op zichzelf, doch naast en tegenover de moeilijkheden en belangen van anderen gesteld, om daarna op deskundige wijze te worden onderzocht en beoordeeld.

Wanneer — en hier ligt een terrein open, dat nog maar ternauwernood betreden werd — bij het volk de noodige belangstelling is opgewekt voor het op de juiste wijze waardeeren van den kunstenaarsarbeid, dan beteekent dit meteen, dat de prestaties van den kunstenaar ook behoorlijk zullen worden beloond en dat zijn rechten op zijn werk behoorlijk beschermd zullen zijn.

Men is het er toch wel over eens, dat eindelijk eens maatregelen dienen te worden genomen tegen de beunhazerij. Het pronken met een andersmans, vaak moeilijk verkregen werk, door het uitgeven van bloemlezingen, voorafgegaan door een al dan niet wetenschappelijke inleiding, zal zoo geregeld moeten worden, dat ook de schepper van het opgenomen werk zelve eens eenig voordeel van zulk een bloemlezing trekt en niet alleen hij, die de verzameling bijeenbrengt of uitgeeft. De dichter J. W. F. Werumeus Buning heeft meer dan eens zijn stem tegen dezen diefstal van letterkundigen arbeid verheven, maar nog steeds staat de gedupeerde onbeschermd.

In een vraaggesprek van een tweetal jaren geleden

NED. BOUWKUNST: Raadhuis te Waalwijk *Architect A. J. Kropholler*

deelde de dichter Bloem mede, dat hij aan een omroepvereeniging om honorarium had verzocht, aangezien enkele van zijn verzen waren voorgedragen. Het ontwoord, dat hij ontving, typeerde de opvattingen die onder het vorig regiem ten opzichte van den kunstenaarsarbeid golden. Men was niet van plan iets uit te betalen, omdat de voordracht een kultureel doel had en omdat de mijnheer die voordroeg . . . een bloemlezing had uitgegeven, waarin gedichten van J. C. Bloem stonden en daarvoor ook niet had betaald.

Ook hier bleek weer eens, dat de eenige man, die aan de kunst niet hoeft te „verdienen” juist de maker van het gedicht moet zijn. Eenige sociale waardeering ten opzichte van het werk bestond er niet. Dat dus ook hier, voor wat betreft een financieele regeling, practisch nog al het werk gedaan moet worden, dat dus de Nederlandsche Kultuurkamer ordenend en regelend zal moeten optreden, zal een ieder duidelijk zijn en daarom ook zal de leiding van de Nederlandsche Kultuurkamer met het groot doel voor oogen op den ingeslagen weg blijven voortgaan.

Problemen van allerlei aard doen zich aan ons voor.

Voor de tooneelschrijvers zijn de omstandigheden altijd veel ongunstiger geweest dan voor de romanschrijvers. Deze laatsten konden gemakkelijker een uitgever vinden voor hun werk en konden bij een goeden verkoop van hun product wel weer op een nieuwe „order” rekenen.

De tooneelschrijver echter moet veel meer moeite doen voor hij zijn stuk verkocht heeft en moet dan nog maar weer afwachten, of het ooit gespeeld zal worden. In dit opzicht is de tijd thans al veel veranderd, nu ook meer nadruk gelegd werd op het werk van Nederlandsche tooneelschrijvers.

De voorliefde van het Nederlandsche publiek ging uit naar het buitenland en de schouwburgeigenaars, slechts een zakelijken kant kennende van elke kultureele schepping, voldeden maar al te spoedig aan deze wenschen. Met het gevolg, dat men bedrogen werd toen de, als van den schrijver Zoltan Horvath afkomstig zijnde, tooneelstukken „Ex-koning Peter” en „Des duivels prentenboek” later geschreven bleken te zijn door A. den Hertog.

Een taak voor de Nederlandsche Kultuurkamer en het Departement ligt open, waar ons volk de liefde bijgebracht dient te worden voor het tooneel. Bij grooter bezoek komt ook een grootere recette, waarvan niet alleen maar de zakenlieden mogen profiteeren. Totnogtoe zijn de voorwaarden meestal van dien aard geweest, dat alleen het zakelijke belang doorslaggevend bleek. De kunstenaar en de schouwburgexploitant waren menschen, die langs elkaar heen gingen en niet begrepen, dat zij beiden toch eigenlijk maar één doel hadden.

Een der jongere tooneelschrijvers, Jan de Hartog,

> *Der schöpferische Mensch muß sich erlösen von einer qualvollen Getriebenheit, dann erst wird er mächtig, auch andere zu erlösen, die andern, die eine erschöpfende Gestaltung seiner Gefühle und Gedanken, seiner verklärten Anschaulichkeit und Erkenntnis wie eigene Befreiung erleben. Es hat keinen schöpferischen Menschen gegeben, der sich nicht leidvoll besessen gefühlt hätte, und möge er auch nach außen hin die Haltung eines Olympiers gefunden haben, um — seiner Art nach — bekömmlicher unter den Menschen zu bestehen.*
>
> *E. G. Kolbenheyer: Stimme.*

heeft het verschil tusschen den kunstenaar en schouwburgdirecteur eens zoo mooi getypeerd met het volgende: De directeur kijkt bij een tooneelvoorstelling altijd door het gaatje in het gordijn naar de stallesplaatsen. Wanneer die vol zijn, wrijft hij zich in de handen en is tevreden. Maar de tooneelschrijver kijkt naar 't schellinkje en als dat leeg blijft, weet hij, dat het mis is met zijn stuk!

Willen de tooneelschrijvers grootere successen van hun werk zien, zoowel wat den artistieken als den zakelijken kant betreft, dan zal eerst het publiek anders tegenover hen moeten staan. Dit publiek bekommert zich niet om den kunstenaar, om den schrijver. Het leest bij voorkeur geen gedichten en haalt liever een boek uit de leesbibliotheek, dan eens zelf een goed boek te koopen voor eigen bezit.

En dit zou nu nog niet zoo erg zijn, wanneer de bibliotheekhouder van zijn verdienste op het uitleenen van des schrijvers schepping deze ook deelachtig liet zijn in zijn eigen voordeel.

Er zijn zooveel plannen in voorbereiding, die alle voor oogen hebben de belangen van den kunstenaar te behartigen. Het is de taak van de Nederlandsche Kultuurkamer, deze te verwezenlijken en den kunstenaar daardoor terug te voeren tot de werkelijke plaats waar hij moet staan: temidden van zijn volk om dit met zijn gaven te dienen, maar daarnaast ook met de waardeering van dit volk voor zijn werk. Deze waardeering mag niet bestaan in het van tijd tot tijd koopen van een boek, in de eigendunkelijke reclame van een uitgever en ook niet in den opbouw of afbraak van een of ander tooneelcriticus. Een blijvende bestaansmogelijkheid en bescherming van al zijn rechten moet hem verzekerd zijn, zoolang hij zijn leven ten dienste stelt van zijn volk. Het is de belangrijke taak van de Nederlandsche Kultuurkamer, zoowel de kunstenaars zelf alsook allen, die van de kunstscheppingen profiteeren, met deze gedachte vertrouwd te maken. Medewerking van allen is dus noodzakelijk om deze pogingen met succes te doen bekronen.

KULTUREELE PROPAGANDA

STOF EN GEEST

DOOR K. MIELART

In het eerste deel van de Litterarische Fantasieën en Kritieken van Conrad Busken Huet komt een opstel voor over Joost van den Vondel, waarin de schrijver een aardige contrast aanwendt om het kultuurbesef van ons volk in dien tijd (± 1860) te schetsen. Hij stelt dan het enthousiasme van ons volk bij het bekend worden van het besluit tot aanleg van het Noordzeekanaal tegenover de grenzelooze onverschilligheid van datzelfde volk voor de oprichting van het standbeeld voor zijn grootsten dichter, Vondel. Huet schrijft:

„Bij de Novemberfeesten in 1863 is men getuige geweest van een enthousiasme als der Napolitanen, wanneer het beeld van den H. Januarius zijn bloedige tranen schreit. Toen het besluit was, dat Holland op zijn smalst zou worden doorgegraven, heeft Amsterdam gevlagd en is van den Haarlemmerdijk de vreugdevlam der ontstoken teertonnen gestegen. Zoomin echter in de hoofdstad des Rijks als op eenige andere plaats van Nederland heeft, ook slechts gedurende een seconde, het hart des Volks van blijdschap geklopt, toen de mare zich verspreidde, dat Vondel gehuldigd zou worden."

Zoo was het een eeuw geleden en wij vragen ons onwillekeurig af, hoe het thans met ons volk gesteld is. Met een enkele markante tegenstelling kunnen wij het beeld voor den tegenwoordigen tijd aangeven. Voor de winkels, waar kousen of taartjes verkrijgbaar zijn, verdringen de menschen elkaar, begeerig om [illegible] op wat anderen meesleepen en in den tijd, toen het distributie-apparaat nog niet goed werkte, kwam het vaak tot botsingen, waarbij de lagere hartstochten [illegible] in al hun felheid [illegible].

Maar waar vindt men den hartstocht, die smacht voor het beleven van de kultureele waarden van ons volk? Wanneer ziet men de menschen zich verdringen, verzamelen voor concertzalen en schouwburgen?

Er is sedert Busken Huet inderdaad nog niet veel veranderd.

Tot voor kort was het zelfs zoo erg, dat men de toegangsbewijzen haast cadeau moest geven of verkrijgbaar stellen als premie bij de margarine, wilde men nog wat menschen naar binnen en [illegible] halen. Met goedkoope volksconcerten ging men een kleine groep muziekliefhebbers, die [illegible]

konden betalen, voor een luttel bedrag vele avonden een aantal schoone uren bereiden. En bij iedere uitvoering keerde hetzelfde trouwe groepje weer terug; met het volk had dit alles niets te maken.

Door de lage prijzen moesten de orkestdirecties bijna het onmogelijke uit de orkesten halen om zich staande te houden en dan nog hing het bestaan van deze kultureele instellingen vaak aan een zijden draadje. Denken wij maar eens aan den lijdensweg van het Residentie-orkest en het Utrechtsch Stedelijk Orkest. Zou er in een volk als het Nederlandsche geen plaats zijn voor een royaal bestaan van zelfs meerdere en grootere muziekgezelschappen?

Maar ook elders bestonden erbarmelijke toestanden. De markt werd overvoerd met allerlei prullen op het gebied der schilderkunst, de winkels lagen vol *kitsch* en uit angst zijn geld aan minderwaardig knoeiwerk weg te gooien, durfde men niet te koopen; er was immers geen sprake van eerlijke voorlichting en van eenige garantie.

Thans kan ons volk zich verheugen in het bezit van een Departement, dat dit alles gaat ordenen, dat regelend optreedt wat het muziekleven betreft, richting geeft aan het tooneel, zuiverend optreedt in onze litteraire wereld en zijn beschermende hand uitstrekt over kunstenaars, kunstscheppers en de koopers. De Nederlandsche Kultuurkamer voert dit heele programma uit. En daarnaast stelt het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten zich tot taak bij het volk de gedachte steeds meer ingang te doen vinden, dat het niet alleen het recht, maar ook den plicht heeft, steeds meer deel te nemen aan het kultureele leven in al zijn uitingen.

Daarop richt zich speciaal

De kultureele propaganda

Deze was vroeger bijna uitsluitend in handen van schouwburgdirecteuren en impresario's en van sparzame gezelschapsdirecteuren en de kunstenaars waren overgeleverd aan de willekeur van deze „zakenmenschen", voor zoover de Staat dan niet ingreep. Zij hadden ook om vooral meer de geld dan de kosten te sparen. Men moest immers wel iets doen om al te groote en onrustwekkende onrechtvaardigheden te voorkomen.

Hier en daar vonden gewillige landgenooten

zich gedrongen zelf in die richting wat te gaan doen. In kunstkringen en volksuniversiteiten, in dilettanten-gezelschappen werd voorlichtend werk gedaan, maar met de stimuleerende figuur verdween meestal ook alle aktiviteit in deze richting. Van een ernstige algemeene poging om tot organisatie te komen bij de voorlichting en de propaganda voor goede kunst en een betere kultuur kwam nooit iets terecht, mede door de onzalige versnippering op elk terrein in onze samenleving.

Dat zal nu anders worden.

Onze propaganda zal er op gericht zijn de menschen te steunen en op te wekken hun deel te nemen van het schoone, dat hun geboden wordt, hen warm te maken voor de dingen des geestes en hun daarvoor te leeren offeren, tijd en geld, twee dingen die men tot voor kort voor alles behalve voor onze eigen kultuur meende beschikbaar te moeten stellen.

De doorsnee Hollander telde gaarne een paar briefjes van tien gulden neer om ons nationale voetbalelftal te vergezellen op zijn zegetochten naar Antwerpen, Brussel, zelfs naar Rome (op zichzelf een verblijdend verschijnsel).

Maar wat had men over voor een goed tooneelstuk, een mooi concert?

Voor dat andere had men echter in den loop der jaren ook de noodige belangstelling weten te wekken, den nationalen trots weten te prikkelen.

Welnu, laat ons voor het kultureele leven daaruit de noodige leering trekken. De eenige juiste propaganda is die, welke tot enthousiasme weet op te zweepen, weet te overtuigen en tevens het volk kan leeren, daarvoor offers te willen brengen, offers in tijd en geld. Ja, ook in geld, om het den scheppers van kunst en kultuur mogelijk te maken zich in volle vrijheid te kunnen ontplooien.

Het spreekt wel vanzelf, dat deze propaganda moet uitgaan van en geleid worden door het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten en daarom is het zeker niet te verwonderen, dat daarvoor de Afdeeling „Kultureele Propaganda" (K.P.) — vroeger genaamd Ontspanning en Kultuur — gevormd is.

Dit is zeker een feit van beteekenis en duidt op den vasten wil met de meeste kracht ons kultureele leven tot grooten bloei te willen brengen.

De vrije tijd

Kultuurwerk kost tijd, dat spreekt vanzelf, en onze vrije tijd is ervoor om aan onze kultureele ontwikkeling te werken. Het lijkt zoo eenvoudig en logisch en toch denkt men daarover nog zoo weinig na.

Weet U nog hoe tot voor kort in dorpen en steden de straten 's avonds en zelfs midden op den dag het beeld vertoonden van slenterende en lummelende gezonde kerels van de meest uiteenloopende leeftijden. Op hoeken van straten, liefst op drukke kruispunten, stonden zij in een kring bijeen, vooral in de dorpen, roddelend, de voorbijgangers hinderend door sarrende opmerkingen, de meisjes en vrouwen beleedigend met vuile praatjes.

„De beurs" heette dat op sommige plaatsen.

En de jonge kinderen zwierven in even groote ongebondenheid langs 's Heeren wegen en trokken uit deze schoone houding een nog schoonere leering. Ook in het gezin was de lediggang van de leden vaak een bron van wrijving en tweedracht.

Het was niet voor niets, dat er zoo geklaagd werd over jeugdbaldadigheid en dat de jeugdmisdaad steeds meer veld won.

De eerste plicht van den nationaal-socialistischen staat is wel een eind te maken aan dezen wantoestand, door niet alleen voor een ieder de mogelijkheid te scheppen voor een goede en nuttige besteding van den vrijen tijd, maar ook door een zekeren drang er op uit te oefenen en met dien lediggang voor goed af te rekenen.

Nu is het niet voldoende dat lanterfanten en bijeenscholen op de straat te verbieden, zooals in enkele plaatsen reeds is geschied. Op die manier zal men de jongelui naar huis of naar café's drijven, waar zij wellicht minstens evenveel kwaad kunnen stichten. Er moet iets komen, waardoor die menschen aangemoedigd worden tot — of liever nog ingeschakeld worden voor bepaalde prettige, vrije-tijdbezigheden.

Daarbij moet leiding gegeven worden, en moeten telkens nieuwe ideeën op komen; de propaganda moet aan het werk voor huisvlijt, sport en muziek. Kortom er moet van alles gebracht worden in het leven van deze geestelijk misdeelden, die zichzelf niet kunnen bezighouden. Zelf hebben goede elementen in onze samenleving al jarenlang gezocht en geploeterd om iets tot stand te brengen en zij hebben velen geholpen. Helaas is dit terrein nooit werkelijk oordeelkundig bewerkt en in het groot in kultuur gebracht.

Thans echter zal dit echt *sociale* werk, deze regeling van het vrijetijdwerk van ons volk langzaam maar zeker worden opgebouwd.

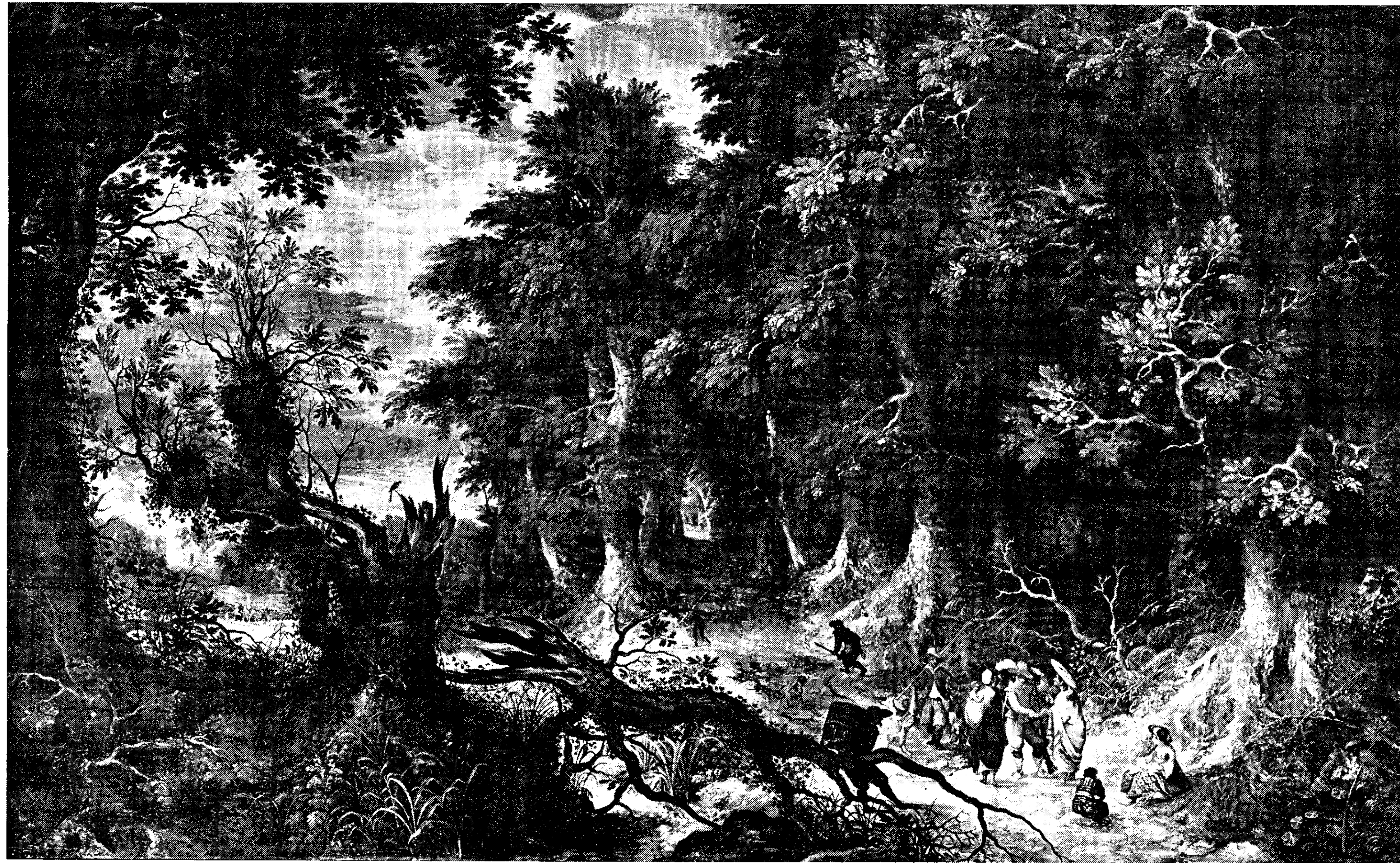
Later zal ik U nog wel eens precies vertellen, hoe de verschillende bureaux van de Afdeeling Kultureele Propaganda zich hun taak in dezen voorstellen.

Die taak moet gezocht worden in verbetering van het kultureele peil van iederen volksgenoot en daarmee is het volk in zijn geheel gebaat.

Kultuurvolken

Ieder volk is een kultuurvolk op zijn manier, heeft zijn eigen hoogste kultuurwaarde, die feitelijk met geen andere te vergelijken is. In dit opzicht bestaat er een zekere overeenkomst met het probleem der rassenverschillen en rassenwaarde.

In zijn boekje „Rasse und Seele" zegt L. F. Clauß: „Jeder Rasse stellt in sich selbst einen Hochstwert dar.

Abraham Govaerts — BOSCHLANDSCHAP — *Foto: Mauritshuis*

En op de Duitsche scholen heeft men zeer terecht deze waarheid als een duidelijke spreuk aangebracht, om haar diep te griffen in het gemoed der kinderen. Zoo vertegenwoordigt ook iedere kultuur „*eine Höchstwert*", al blijft natuurlijk de mogelijkheid bestaan deze „Höchstwert" zu *erhöhen*.

Ik heb eens een lezing bijgewoond, waarbij de inleider vooruit als opgave gesteld had, na te denken over een definitie van het begrip kultuur. Hij kreeg er geen! Een enkele schuchtere poging moest direct mislukken, omdat er onmiddellijk leemten aan te wijzen waren. Tenslotte erkende de spreker zelf er ook geen raad mee te weten, maar hij verklaarde zich aanbevolen te houden voor een korte, juiste definitie.

Het was dus een grandiooze mislukking. En dat was te voorzien. Er is nu eenmaal van een begrip als „Kultuur" geen korte definitie te geven.

Het is als een bol met een oppervlak van vele facetten. Iedere facet laat een ander deel van het samengestelde begrip zien. Het hangt er nu maar van af, waar men voor dezen bolvormigen spiegel gaat staan en op welke facet men kijkt. Maar laten wij voorbeelden nemen.

Wanneer de ingenieur denkt aan een kultuurvolk tegenover de wilde volkeren, dan ziet hij voornamelijk technische dingen — vliegtuigen, spoorwegen, bruggen en al die instrumenten, die in de kultuurlanden zijn uitgevonden en geperfectioneerd. Voor hem is kultuur in hoofdzaak techniek. De geleerde ziet aan den eenen kant geweldige bibliotheken, anderzijds ongeletterde wezens. De vrouw denkt aan mooie kleeren en sieraden tegenover sexegenooten met ringen aan de beenen en door den neus en schaaltjes in de lippen. De zakenman ziet zich in zijn verbeelding rijk worden door het ruilen van kostbare producten tegen waardelooze spiegeltjes en gekleurde lappen. Och, die onnoozele volkeren zonder kultuur kun je zoo gemakkelijk beetnemen. De soldaat aanschouwt met welgevallen zijn mooien revolver, hij denkt aan machinegeweren en vuurwerpers en een minachtende glimlach plooit zijn lippen, als hij in zijn gedachten den papoea met speer en schild voor zich ziet.

De gewone burger denkt aan beschaving, aan manier van eten, zich kleeden, de houding tegenover anderen; hij verbindt al deze dingen aan de technische en wetenschappelijke factoren en voelt zich als beschaafd „kultureel" wezen ver verheven boven die volkeren zonder kultuur met die andere kultuur, echter vergetende, dat daar de eenvoudige man, zoowel van binnen als daar buiten, vaak meer beschaving bezit dan de deftige burgermeneer, die zoo heerlijk bij de tram kan dringen om zelf toch maar gauw een goed plaatsje te kunnen bemachtigen.

En zoo hangt de beteekenis van het woord kultuur geheel af van de plaats waar en van de omstandigheden waaronder het gebruikt wordt, zelfs door *wien* het wordt genoemd.

Maar van al deze dingen, wetenschap, beschaving, levenshouding, techniek, enz. heeft ieder mensch iets in zich en zoo heeft ieder menschelijk wezen zijn kultureele waarde, die hij kan, ja moet verhoogen. Zijn arbeid is daartoe slechts gedeeltelijk van waarde. Daarom heeft ieder mensch den natuurlijken drang om buiten zijn gewonen arbeid om te arbeiden aan zijn kultureele ontwikkeling. Daarvoor is nu de vrije tijd aangewezen en de handelingen, die hem *ontspanning* brengen en uit den ban van zijn werk halen, moeten hem dit geluk brengen. Zoo ontstaat verschil tusschen twee menschen en zoo kan men zien een groot verschil tusschen twee volkeren, die beide bekend staan als arbeidende volkeren.

Het eene, dat alleen zijn aandacht wijdt aan den arbeid en daarbuiten aan den vrijen tijd niet de minste zorg besteedt, ja, dat onvruchtbare gekheid minacht. Hier wordt het bestaan van den werker dor en droog; hij wordt de slaaf van den arbeid: het Sowjet-paradijs. Maar daartegenover staat het volk, dat even zwaren arbeid verricht en daardoor zijn natuurlijke krachten tot een maximum opvoert, maar nu tevens nog den overblijvenden vrijen tijd voor den werkenden mensch gaat vullen, hem datgene geeft, waar lichaam en geest behoefte aan hebben en wat hem sterk maakt. Zoo wordt daar de versterkte arbeidskracht aangevuld met de versterkte ontwikkeling van andere gaven, waarover vrijwel ieder mensch beschikt. .... Duitschland!

Hier wordt de ontspanningsperiode van den scheppenden mensch tenvolle dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van het individu en dus ook van de gemeenschap.

Hier wordt het uiterste bereikt! En in dezen kultureelen factor ligt het geheim van de overwinning van Germania op den Sowjet-arbeidsslavenstaat. Bij den laatsten wordt de mensch gebonden aan den arbeid; hij is slaaf. De juiste opvatting is, dat de arbeid gebonden wordt aan den mensch, door dezen tot een maximum wordt opgevoerd. Maar zijn schepper blijft sterker en er is nog ruimte voor andere prestaties. Hier is de mensch meester van den arbeid.

En zoo ligt ook in ontspanning een factor, die een verhooging in het kultureele leven mogelijk maakt en bevordert.

En rust op de afdeeling „Kultureele Propaganda" alzoo een zware verantwoordelijkheid: de besteding van den vrijen tijd in goede banen te leiden, het leven van den volksgenoot in den vrijen tijd te maken tot een ontwikkelingsperiode, door zijn uren te vullen met vruchtdragende, verheffende bezigheid, zijn belangstelling te wekken voor allerlei volksche, kultureele uitingen en zoo het kultureele peil van geheel het volk steeds hooger op te voeren.

W. G. KIERDORF

NIJVERHEIDSARCHITECTUUR IN HET LANDSCHAP

Overpeinzing bij de restauratie van een tweetal watermolens

... uitbouw van Nederland geweest. Eerst in den laatsten tijd komt daarin een verandering. Het ... [illegible] ... waarde van deze volkskracht voor geheel de volksgemeenschap wordt eindelijk weer beseft. ... [illegible] ... En hieruit ontstaat ook een nieuwe belangstelling voor de volksche bouwkunst dezer gewesten, waarvan de watermolens zeker wel het mooiste voorbeeld vormen.

Een tweetal restauraties gelukt van deze ... watermolens. ... [illegible]

Gemeente Tubbergen, groot rad Molen „De Mast"

Foto: J. Jans, architect, Almelo

Een van de sterkste indrukken, welke men meeneemt van de ten[toonstelling] ... in het Stedelijk Museum te Amsterdam, is ... [illegible]

... [illegible] ... landschap door werken van bouwkunst. Daarbij blijkt ... de bouwkunst in het landschap ... [illegible] ... aan een beperkt aantal factoren, die met merkwaardige hardnekkigheid en alle ervaringen ten spijt steeds weer in de bouwkunst optreden en haar verhouding tot het landschap vertroebelen. Zelfs blijkt men hiervan een zekere wetmatigheid te kunnen spreken. Er schijnt zich een wet der ontluistering te doen gelden ... van verbondenheid van den mensch met zijn bodem en ... [illegible]

... verlaten beginselen terug, waardoor de fabrieksarchitectuur zich bij de natuurlijke lijnen en vormen van het landschap kon aanpassen.

Steeds vaker wordt de nadruk op de noodzakelijkheid van een organischen samenhang tusschen den aard van het fabrieksbedrijf en den aard van het landschap. Een bedrijf, dat van elders ingevoerde grondstoffen doet verwerken door evenzeer van elders geïmmigreerde arbeidskrachten, ... king van over langen afstand van elders aangevoerde energie, mist de wisselwerking met bodem en landschap, waaruit de eenig mogelijke organische schoonheid kan ontstaan. Waar vroeger ... den weg naar schoonheid ... standelijk overleg en de bewu[ste] ... scheppen uit de impasse de... Zijn dit overleg en deze wil ... [illegible]

... [illegible] ... mensch naar harmonie met zijn omgeving ... [illegible] ... De tentoonstelling „Stad en Land" ... [illegible]

verlaten beginselen terug, waardoor de fabrieksarchitectuur zich bij de natuurlijke lijnen en vormen van het landschap kan aanpassen.

Steeds valt daarbij de nadruk op de noodzakelijkheid van een organischen samenhang tusschen den aard van het fabrieksbedrijf en den aard van het landschap. Een bedrijf, dat van elders ingevoerde grondstoffen doet verwerken door eveneens van elders geïmmigreerde arbeidskrachten, vaak onder aantrekking van over langen afstand van elders aangevoerde energie, mist de wisselwerking met bodem en landschap, waaruit de eenig mogelijke organische schoonheid kan ontstaan. Waar vroeger aangeboren intuïtie den weg naar schoonheid wees, kan dan alleen verstandelijk overleg en de bewuste wil schoonheid te scheppen uit de impasse der ontluistering voeren. Zijn dit overleg en deze wil niet aanwezig, dan ontstaan de monstruositeiten der nijverheidsarchitectuur, die nu groote deelen, vooral van West-Europa en vele streken van Nederland ontsieren.

Hoe anders was dit, vóór de industrieele revolutie, hand in hand met een versnelde technische ontwikkeling, de ontbinding der organische betrekkingen tusschen nijverheid en landschap veroorzaakte. Het ambachtelijk bedrijf, dat de molenarchitectuur deed ontstaan, blijft hiervan het mooiste voorbeeld.

In de wijde, winddoorspeelde ruimten van onze polders verrezen de windmolens. De machtige wenteling van hun wieken was als een symbolisch gebaar van den heerscher, die deze ruimten aan zijn wil onderwierp, die uit meeren en moerasland zijn polders schiep. Als water- en als korenmolens vormden die door windkracht bewogen molens een organisch bestanddeel van een landschap, waar water en wind oppermachtig heerschten, tot de mensch den bodem aan zijn wil onderwierp en er het koren uit won.

Het zoo geheel andere landschap der hoogere zandgronden in het Oosten des lands deed daar ook een geheel ander molentype ontstaan. Niet de wind beheerscht hier de ruimte. Hier heeft het gestadig stroomende water van beeken en riviertjes de lijnen gegroefd, die het landschapsbeeld vormen. Zooals het waaien van den wind den polder tot leven wekt, is hier de waterloop de eeuwig weer tot leven wekkende krachtbron. Organisch met het landschap verbonden ontstond hier, waar de windmolen in de luwte der heuvels geen wind in zijn wieken kon vangen, het type van den watermolen.

Onze Nederlandsche watermolens hebben zich bij verre nooit in de belangstelling mogen verheugen, die onze windmolens genieten. Zij deelden het lot van het landschap, waaruit zij ontstonden en van den menschen, die haar bouwden. Want ook de oostelijke gewesten met hun stille Saksische bevolking zijn eeuwenlang een vergeten uithoek van Nederland geweest. Eerst in den laatsten tijd komt daarin een verandering. Het Oosten des lands is opnieuw ontdekt. De Saksische volkskracht ontmoet een nieuwe belangstelling. De waarde van deze volkskracht voor geheel de volksgemeenschap wordt eindelijk weer beseft. Het Saksische landschap zal daarom nu ook met andere oogen gezien worden. En hieruit ontstaat ook een nieuwe belangstelling voor de volksche bouwkunst dezer gewesten, waarvan de watermolens zeker wel het mooiste voorbeeld vormen.

Een tweetal restauraties getuigt van deze herboren belangstelling voor onze watermolens. Te Geulhem in Zuid-Limburg, in het Saksisch-Frankische grensgebied, werd de molen van het geslacht van Berghe, die blijkens een Latijnsche inscriptie in 1768 is gebouwd en de laatste jaren steeds meer verviel, thans deskundig gerestaureerd en weer in gebruik genomen.

Ook nabij Vasse, in het hart van Saksisch Nederland vindt men een watermolen, die dringend herstel behoeft. De gemeente Tubbergen heeft dezen molen, „De Mast" genaamd, aan den weg naar Ootmarsum thans aangekocht en door architect J. Jans te Almelo plannen doen ontwerpen voor een volledig herstel. Hiervoor is een rijkssubsidie toegezegd, terwijl het Rijksbureau voor de Monumentenzorg op de restauratiewerkzaamheden toezicht zal houden. Daar de hiervoor beschikbare gelden echter nog niet toereikend zijn heeft de wnd. burgemeester van Tubbergen thans een actie ingezet tot het bijeen brengen van het ontbrekend bedrag. „De Mast" verdient inderdaad behouden te worden. Deze molen is een meesterwerkje van primitieve techniek, vergroeid met het landschap en voor de hedendaagsche beoefenaars der nijverheidsarchitectuur en van den fabrieksbouw een voortdurende aansporing zich te bezinnen op de onveranderlijke, uit onzen bodem en uit ons landschap voortgekomen normen van schoonheid, die wij als een erfgoed meedragen in ons bloed en die niemand ongestraft kan schenden.

Voor den restaurateur is het herstel van „De Mast" een verre van eenvoudige opgave. Op het oogenblik is de molen weinig meer dan een ruïne, het dak ligt open, een der zijgevels is ingestort, het molenrad zwaar gehavend en de fraaie molenkolk verzand. Toch herbergt het molenhuis nog een volledige maalderij en oliepersinrichting, als proeven van technische bekwaamheid der vroegere molenbouwers, die bij dezen moeilijken constructie-arbeid geheel op handwerk waren aangewezen.

De belangstelling thans voor „De Mast" getoond, komt juist op tijd om dit bouwkundig juweel in ons Saksische landschap voor algeheelen ondergang te bewaren.

DE GILDEN

DOOR W. J. WIERS[illegible]

In 1886 werd te Amsterdam een boekje uitgegeven over de Gilden, een bijdrage tot de geschiedenis van het volksleven. En nu in onze dagen een herdruk het licht heeft gezien, verbazen wij ons bij lezing, dat het nog zoo frisch en zoo actueel is, dat het in 1942 geschreven had kunnen zijn.

Jan ter Gouw is de schrijver en met waarlijk profetischen blik heeft ter Gouw de wederopstanding der Gilden voorzien in eenigerlei vorm, ook al heeft hij daarbij natuurlijk niet aan een vereeniging der Gilden in een Kultuurkamer gedacht. In zijn Besluit schrijft hij: „De Gilden zijn zoo oud als ons volk. In hun oorsprong waren zij vrije vereenigingen tot onderlinge hulp en samenwerking. Dat karakter bleef hun eigen, hoe ze hun vormen ook wijzigden, 't was hun levensbeginsel." En even verder vervolgt hij: „De Gildegeest leeft en zal blijven leven, en, immer verjongd, in schooner en edeler gestalte vrijer en krachtiger te voorschijn treden."

Hij eindigt met de woorden: „Eens was het (het Gildewezen. W.) de kiem, waaruit ons maatschappelijk leven te voorschijn trad, en later de machtige hefboom tot ontwikkeling en vooruitgang op stoffelijk en zedelijk gebied. En dit zal het, telkens in breeder, vrijer en krachtiger vormen, zijn en blijven, zoolang de Germaansche volkenstam — waarvan wij, Nederlanders, slechts een kleine afdeeling vormen — zich zijn edele roeping bewust zijn zal, om aan de spitse der natiën te treden op de breede heirbaan der verlichting en beschaving.

De Gilden zijn zoo oud als ons volk — zij zullen er zijn en blijven, zoolang de Germaansche stamboom in de Germaansche bodem wortelt."

Het is echter niet alleen om deze profetische woorden, dat wij op deze plaats aan dit boekje de aandacht willen wijden, die het zoozeer verdient, het is ook, omdat uit vele bladzijden ervan duidelijk blijkt, hoe weinig er ten slotte in de wereld verandert. Het „l'histoire se répète" moge dan in zijn algemeenheid wat al te sterk zijn, een stijgende kringloop in den vorm van een spiraal valt toch niet te ontkennen. En zoo vinden wij hier veel van voorbeelden uit de Gilden-historie, althans, voor zooverre het de ambachtsgilden betreft, die zich in de practijk van de Nederlandsche Kultuurkamer herhalen.

De beroepsbescherming in tweeërlei opzicht, het veilig stellen van de sociaal-economische positie der gildebroeders (en zusters) en het gezond houden van het beroep zelve, vormde bij de oude Gilden, evenals bij die van de Nederlandsche Kultuurkamer, het hoofddoel van hun bestaan. Daartoe zijn in de Gilden, vroeger en nu, zoowel de „meesters" als de „gezellen" opgenomen. De ontwikkeling in de vorige eeuw van arbeiders- en werkgeversorganisaties bewerkte een gespletenheid, een tegenstelling, die voor een heilzame beroepsuitoefening, materieel en ideëel, noodlottig moest zijn. De organische eenheid der Gilden, zoo in de middeleeuwen als thans, is de allereerste voorwaarde voor het zuivere en evenwichtige beschermen der beroepsbelangen.

Er zijn nog meerdere punten van overeenkomst. De positie van den Deken van het Gilde b.v. vertoont meer overeenkomst met het leiderschap, zooals wij dit thans kennen, dan de voorzitterschappen zooals die zich in de democratische bestuursformaties der 19e eeuwsche vereenigingen heeft ontwikkeld. Verder waren de Gilden „vazallen van de stad". Ook in de Gilden van de Nederlandsche Kultuurkamer is, in tegenstelling tot de beroepsstandsorganisaties uit de vorige en de eerste 40 jaren van deze eeuw, het bewust-zijn sterk, dat zij slechts een deel van de gemeenschap vormen, dat hun beroepsbelangen ondergeschikt zijn aan het algemeen belang.

Er zijn nog vele parallellen te trekken, zoo b.v. de verhouding Gilde—Overheid — de Gilden hadden in de Middeleeuwen een grooten invloed op de regeering — maar er zijn natuurlijk ook verschillen. Het zou ons echter te ver voeren daarop verder in te gaan. Wij willen er mee volstaan nog een enkele greep te doen uit de practijk van de Gilden, omdat deze zoo volkomen overeenkomt met de onze.

„En boven dat alles", schrijft Jan ter Gouw, „hadden ze nog eindelooze geschillen bij te leggen of te beslissen — nu tusschen de gildebroeders onderling, dan tusschen de ambachten van het gilde, als ze in elkanders vak traden — dan weer (en niet zelden) tusschen meesters en knechts over 't dagloon of over de werkuren. Nu eens met de bosmeesters over het trekken uit de gilde-bos, dan weer met particulieren, die over slecht werk kwamen klagen." Het zal den opmerkzamen lezer duidelijk zijn dat de „ambachten van het gilde" te vergelijken zijn met de „vakgroepen" der Gilden van de Nederlandsche Kultuurkamer en de „gilde-bos" met het Voorzieningsfonds van de Nederlandsche Kultuurkamer, waartoe de plannen in voorbereiding zijn.

Wij lezen verder over een lijst van klachten, over de beunhazen, over het niet voldoen der jaarzangen, over onbehoorlijke bejegening van eenige kwaadwillige gildebroeders ondervonden, over ongeregeldheden in 't aannemen van knechts, over 't wegloopen van leerjongens. U ziet, er is niets nieuws onder de zon, want ook vandaag den dag hebben de Gilden en hun vakgroepen met al soortgelijke kwesties en geschilletjes te maken.

Een aardig fragment uit de Gilden-historie, dat ons door Jan ter Gouw wordt verteld, willen we hier nog even memoreeren. Het behelst een geschil tusschen twee leden van het „Wollenaaistersgilde" en de schrijver schildert ons de behandeling van dit geschil als volgt:

„Op de tafel ligt een half afgewerkte armozijnen tabbaard. Voor de tafel staan twee gildezustertjes, die in groote opgewondenheid, met gloeiende wangen en zwaaiende armen, een hevig pleidooi voeren en ze raken daarbij nu en dan zoo danig in vuur, dat ze als twee kemphaantjes tegen elkander opvliegen, waarop dan ook de oudste Overvrouw niet nalaat haar te vermanen tot discretie en respect voor haar Overheid.

De zaak is deze: Zekere dame had vergeten haar naaister te betalen. De schuldeischeresse, de Naaister No. 1, is hier tegenwoordig, en de driftigste van de twee, heeft daarvan tijdig behoorlijk aangifte gedaan ter Gildekamer. Overeenkomstig het 4e artikel van den Gildebrief (dien ze zich voor een dubbeltje door de Overvrouwen heeft laten voorlezen) is daarop door een Stads-bode aan alle Gildezusters aanzegging gedaan, dat het haar verboden was voor de bewuste dame eenig werk te maken noch te leveren, zoolang tot dat zij de Naaister No. 1 betaald had. Dit verbod is nu door naaister No. 2 overtreden, — het bewijs ligt, in dien half afgewerkten armozijnen tabbaard, op de tafel. En het einde van de historie is, dat de Naaister No. 2 door de Overvrouwen gecondemneerd wordt vooreerst, om een gulden te geven in de gildebos, en ten tweede, om de geheele rekening, die de dame schuldig is aan de Naaister No. 1 zelf uit haar eigen beurs te voldoen — waarna ze volkomen vrijheid heeft de nieuwe klant voor zich te behouden.

Zoo wist men in de Gilden alle onbehoorlijke concurrentie tegen te gaan."

Wie er meer over wil lezen kunnen we het boekje van harte aanbevelen. Het is uiterst populair en onderhoudend geschreven en het doet het verlangen opkomen tot dieper gaande studie van deze materie, wat wel het beste is, dat van populaire lectuur gezegd kan worden. Overigens was het niet onze bedoeling hier een boekbespreking te leveren, dan wel er nog eens de nadruk op te leggen, dat de Kultuurkamer met haar Gilden niet maar een „cerebraal bedenksel" is, zooals sommige tegenstanders meenen te moeten verkondigen, maar dat deze moderne organisatie een teruggrijpen beteekent naar de gezonde ontwikkeling in vroeger eeuwen. En omdat door verwatering het Gilde-instituut ziekelijk had overleefd, is de 19e eeuwsche reactie naar het andere uiterste overgeslagen, met als consequentie den klassenstrijd en de democratische onmacht en handeloosheid. Aan den nieuwen tijd de taak het oude in hernieuwden vorm aan onze volksgemeenschap dienstbaar te maken.

Rembrandt's inboedel gaat naar de veiling. *Foto: Terra*

EEN V

U en ik droomen, des nachts wanneer we slapen en overdag als we het verleden in onze herinnering oproepen en in onze fantasie de toekomstplannen bouwen. Tja, er zijn menschen, die alleen des nachts droomen kunnen maar dat is geen kunst want dat kan iedereen. 't Is dan ook niet voor deze soort droomen dat ik hier Uw aandacht kom vragen. Het zijn de droomen, die overdag gedroomd worden, de denkbeelden uit verleden en toekomst, die in ons wellend het vóórbeeld vormen, waarnaar wij het wèrkelijke leven in ons en om ons heen willen wrochten, het zijn die droomen, die den mensch stempelen tot wat hij is: een wezen, dat zijn leven richt naar hooger gerichte droomen.

En nu is één van de vele belangwekkende dingen van den tijd, waarin wij leven, het feit dat niet slechts de mensch droomt. Oók een volk droomt! Sedert menschenheugenis is de mensch uitgerust met een orgaan, waarmee hij droomen kan. Wellicht zal eens gezegd worden dat sedert volkerenheugenis het volk eveneens een orgaan heeft gekregen, waarmede het droomen kan. En dat orgaan heet: f i l m!

Eigenlijk is het niet heelemaal zoo als ik het hier schrijf. Immers, de film, het orgaan, waarmee het volk droomen kan, bestaat reeds een aantal jaren en het v o l k — als één organisme in de beteekenis van volksgemeenschap — wordt toch pas in deze dagen waarlijk geboren. Eérst is dus het orgaan geschapen en pas later wordt het ingebouwd in het wezen, dat zich er van bedienen zal. Maar dat is bij ons menschen, als individuen, toch ook het geval! Eerst krijgen wij onze oogen, daarna leeren wij kijken — ongeordend om ons heen blikken — en eerst dan maken wij ons het geordende z i e n en het droomen eigen. Zóó moeten wij de ontwikkeling dus ook zien van het orgaan: film ten opzichte van het organisme: volk. En wanneer wij deze ontwikkeling in dit, het grootere verband, bezien dan wordt ons ook veel duidelijk. Dan begrijpen wij meteen waarom er tot nog toe eigenlijk zoo weinig vaste lijn is geweest in de ontwikkeling van de film, waarom er zoovele verschillende opvattingen bestaan over hoe een film niet moet zijn, kortom waarom een klaar begrip van wat film dient te zijn, in het algemeen ontbreekt. Immers, er is tot nog toe voor de film alleen nog sprake geweest van een ongeordend kijken, een voortdurend o n t d e k k e n van de mogelijkheden, welke de naar het geordende volksorganisme toe groeiende massa: het publiek, inhoudt.

Het in deze dagen groeiende volksorganisme bekijkt door zijn oogen, in één woord: f i l m geheeten, de wereld in en om zich heen met dezelfde verwondering en verwarring, en met hetzelfde schoksgewijs groeiende begrijpen, als waarmede een menschenk i n d door zijn oogen de wereld in en om zich heen bekijkt, schichtig, soms niet wetend wat met de tallooze dingen te moeten beginnen. Als het menschenkind dan groeit tot mensch gaat het chaotische k ij k e n over in een geordend z i e n, en dan wordt het kostelijk orgaan, het oog geheeten, gebruikt voor het droomen, voor het opbouwen van dien droom, naar welken men het wèrkelijke leven wil vormen.

Welnu, in dit overgangsstadium, van kind zijn tot mensch worden, bevindt zich die verzameling van menschen, die — verhoudingsgewijs bekeken — in de phase van het kind: massa of publiek heet en in de phase van het mensch: volk genoemd zal worden.

En nu is het zoo belangwekkend en leerzaam om dit overgangsstadium in het orgaan, dat f i l m heet, waar te nemen. Het is in dit verband dat ik een dringend beroep zou willen doen op ieder weldenkend mensch om in deze dagen elk vooroordeel ten aanzien van de film, elk misbegrip omtrent film, van het kermisstempel tot en met het aureool van de absolute kunst, definitief overboord te gooien, want mogen deze vóóroordeelen, deze misbegrippen wellicht eens normale oordeelen en begrippen zijn geweest, in het stadium, waarin de film thans gekomen is, zijn ze dat niet meer. De film groeit, van kijkspel tot constructieven d r o o m, de menschen groeien, van massa tot volk. En de enkeling, die niet mee wil groeien valt af, gelijk een aangevreten blad van een boom in zomertooi valt. Die enkelingen zijn zij, die zich er tegen verzetten dat de massa in dezen nieuwen tijd zich kristalliseert tot het volk in den zin van: volksgemeenschap. Maar die enkelingen zijn ook, en evenzeer, zij, die niet begrijpen dat de film van een k ij kspel der massa, van een k ij kspel van het publiek groeit tot den d r o o m van het volksorganisme, tot den droom, naar welken het volk zich zijn leven wil vormen, gelijk de mensch zich zijn leven vormt naar den droom, die in hem als individu opwelt.

De mogelijkheid bestaat, geachte lezer, dat men, door zich een juist inzicht in de ontwikkeling en de beteekenis van het begrip: f i l m, te scheppen — in den zin als ik het hiervoor

K DROOMT

DOOR KAREL VAN HEUSDEN

geschetst heb — het groote verband der dingen tevens ontdekt en tenslotte langs dezen weg begrip krijgt voor het groote gebeuren in deze dagen, voor de totaal-ontwikkeling der dingen in dezen tijd, welke voor vele intellectueel opgevoede menschen zoo moeilijk te begrijpen is juist omdat het in wezen om zoo.... eenvoudige dingen gaat. En hierheen wilde ik met mijn pen U voeren, geachte lezer, tot het inzicht namelijk dat de geschiedenis van dezen tijd óók gemaakt wordt op plaats zooveel van de achterste rij stalles in de bioscoop! DAAR WAAR HET VOLK DROOMT! Op het witte doek wordt de droom, die in het volksorganisme welt, geprojecteerd. En hij, die zich tastend een plaats in dit volksorganisme zoekt, kan deze ook vinden op de plaats nummer zooveel van de achterste rij stalles in de bioscoop, want daar kan hij deel hebben aan de droomen van het volksorganisme en via dien droom aan het volk zelf. Die droom zal dit keer ernstig, een volgend maal vroolijk zijn, die droom zal nu het verleden oproepen dan weer een toekomstvisioen vormen. In elk geval zal die droom het volk eigen zijn. Men kan het volk kennen aan de droomen die het droomt. En hierin zit voor ons, Nederlanders, een mogelijkheid die wij moeten benutten. Wij kunnen het Duitsche volk leeren kennen aan de droomen, die het droomt, m.a.w. aan de films, die het voortbrengt. En wat droomt nu het Duitsche volk? Voor dat wij hierop een antwoord geven dient zeer duidelijk te worden vastgesteld dat het stadium, waarin de massa tot volk is gegroeid en waarin dus met recht elke film als een voortbrengsel van het volkorganisme en derhalve als een droom van dat volk mag worden aangemerkt, nog geenszins aangebroken is. Thans bevinden wij ons nog in een overgangsstadium, waarin symptomatisch de toekomstige vorm reeds zichtbaar is. Er worden namelijk zoo nu en dan films geprojecteerd, die met recht de droomen van het volk reeds mogen heeten. En op deze films moet gelet worden, want voor menigeen kunnen zij den sleutel vormen tot het streven van het Duitsche volk, tot het wezen van den nieuwen tijd. Het is goed dit bij den aanvang van het nieuwe filmseizoen te bedenken. Ik zou U uit het vorig seizoen een aantal films kunnen noemen, die als voorbeeld zouden kunnen dienen, doch we kunnen reeds met vrucht dicht bij het heden blijven. De film „Frederik de Groote" namelijk, vervaardigd door den bekenden regisseur Veit Harlan, vormt met recht een droom, welke in het Duitsche volk uit het verleden is opgeroepen om de toekomst ernaar te vormen. De figuur van den grooten koning wordt ons in scherpe, edele trekken geteekend, de opvatting dat het zwaard slechts zin heeft wanneer het gevolgd wordt door de scherpe ploegmessen wordt overtuigend op het witte doek verbeeld. Frederik de Groote doemt uit het verleden op als een eenvoudig, maar in zijn eenvoud staalhard consequent, veldheer. Een veldheer, voor wien de slagvelden pas beteekenis verkrijgen door het feit, dat eens het koren voor het dagelijksche brood van zijn volk er weer op zal groeien. En in den tijd dat deze droom in het Duitsche volk opwelt, in den tijd dat deze film in de Duitsche filmstudio's ontstaat en op de projectiedoeken in de bioscoopen vertoond wordt, in dienzelfden tijd dat op de witte doeken de legerscharen van Frederik de Groote den tegenslag van Kunersdorf overleven en bij Torgau weer tot den zegepraal worden gevoerd, in dezen zelfden tijd bevechten in de harde werkelijkheid van het heden de Duitsche soldaten wederom de toekomst van hun volk. De droom uit het verleden roept tot de werkelijkheid van de toekomst op. En als een tegenhanger van deze film „Frederik de Groote" wil ik de film „Rembrandt" noemen, waarvan dezer dagen in ons land de première werd gegeven. Wij kunnen die film

[illegible] Rembrandt's schilderijen. [illegible] de koopers [illegible] Rembrandt [illegible] Foto: Terra

„Rembrandt" op verschillende manieren bekijken. Wij kunnen, als Nederlanders, er nou eens echt even voor gaan zitten om te kijken hoe de Duitsche regisseur het er af heeft gebracht, wij kunnen van meening zijn dat er allerlei historische onjuistheden in de film voorkomen (waarop de regisseur antwoordt dat het zijn goed recht is als kunstenaar om Rembrandt's leven te verdichten), wij kunnen opmerken dat de leden van het schuttersgilde van Amsterdam in de zeventiende eeuw toch niet allemaal zulke caricaturen waren als men ons hier wil doen voorkomen (waarop de regisseur antwoordt dat hij, als kunstenaar, het recht heeft menschen te caricaturiseeren wanneer daardoor een noodig dramatisch contrast kan worden geschapen) we kunnen vinden dat Saskia meer op de filmster Hertha Feiler dan op Saskia lijkt, we kunnen de financieele verwikkelingen in de film te gecompliceerd vinden voor een duidelijk volgbare filmdramatische lijn, we kunnen van meening zijn dat de film „Drie vrouwen om Rembrandt" geheeten zou moeten hebben, wij zouden, anderzijds, onze bewondering kunnen uiten voor de ingetogen doorleefde vertolking van Rembrandt door Ewald Balser, voor de sfeervolle fotografie van den cameraman Richard Angst, wij zouden dankbaar kunnen zijn voor scenes als de ontmoeting van Rembrandt en Seeghers en later de ontmoeting op ouderen leeftijd tusschen Rembrandt en den nobelen Six, voor de slotscene, waarin Rembrandt de bestofte Nachtwacht opzoekt (waarbij wij dan echter weer zouden kunnen redetwisten over het feit of het naar Rembrandt's zelfportret gereconstrueerde geheimzinnige lachje, het lachje van een levenswijs dan wel van een aftandsch mensch is) wij zouden, ja, zoo zouden wij, zooals te doen gebruikelijk, het voor en tegen van de film kunnen afwegen.

Maar.... zouden wij eigenlijk niet beter doen met in de eerste plaats eens goed te beseffen dat het Duitsche volk midden in den meest gigantischen en absoluten strijd zijner geschiedenis — terwijl elke man, elke vrouw elk kind welhaast zich geheel geeft voor dien strijd — dat het Duitsche volk in dezen adembenemenden geweldigen tijd droomt over Rembrandt van Rijn, over den grootsten schilder der Nederlanden. Terwijl Stuka's de lucht gierend doorklieven, terwijl kanonnen donderen, mitrailleurs knetteren, bommen barsten, torpedo's explodeeren, terwijl het Duitsche volk met zijn organisme den grootsten oorlog aller tijden voert, stijgt in hetzelfde organisme van dat volk een droom op, een droom over een schoone kunst des vredes, een droom over leven en werken van Rembrandt van Rijn.

Wanneer we dit feit terdege beseffen dan zwijgt verder elke overweging van voor of tegen. Dan begrijpen wij eensklaps het verband tusschen droom en werkelijkheid, dan voelen wij dat de volksgemeenschap ginds groeit in de werkelijkheid van den man op de plaats nummer zooveel in de voorste loopgraaf èn in den droom van den man op de plaats nummer zooveel van de achterste rij stalles. Dan voorzien wij een glimp van het groote verband, dat in deze tijd gelegd wordt tusschen DROOM EN WERKELIJKHEID, KULTUUR EN ZWAARD, GEEST EN DAAD.

VEIT HARLAN TIJDENS DE REGIE DER MASSASCENES *Foto: Tobis*

Heinz Mollwo: Die Friesen und das Reich. *(Uitgave Franz Westphal Verlag, Wolfshagen-Scharbeutz, 1942).*

De geschiedenis der Friezen wordt gekenmerkt door strijd. Strijd tegen het water, de zee, strijd tegen de Saksen en tegen anderen die hen wilden onderwerpen, en ten slotte, strijd onderling. Strijd in naam der vrijheid.

Noordfriezen, Oostfriezen en (West)friezen hebben nooit een staatkundige eenheid gevormd. Wel zijn deze gebieden kultureel een eenheid geweest en zijn zij ook thans nog kultureel nauw verbonden. De Friesche taal is nog slechts in de Nederlandsche provincie Friesland en in Noordfriesland bewaard gebleven.

In de 16e eeuw is er een politieke scheiding gekomen tusschen Oost- en (West)Friesland. Deze politieke grens is zeker niet zonder invloed op de bevolking gebleven. Wie zou durven beweren dat de Oostfriezen geen Duitschers zijn? En wie zou het Nederlander-zijn van onze Friezen willen ontkennen? Maar ook, wie zou durven beweren, dat zoowel de (West)Friezen als de Oostfriezen toch in ieder geval ook Friezen zijn? De Friezen hebben recht op vrije ontwikkeling van hun taal en kultuur. Het komt ons voor dat de vraagstukken in verband met de kultureele behoeften der Friezen, in de komende Groot-Germaansche gemeenschap, — waarin de politieke grenzen toch niet meer die reuk van heiligheid zullen bezitten, dat de kultureele behoeften der staatsburgers daaraan moeten worden opgeofferd, — gemakkelijker tot een oplossing zullen komen, dan tot dusver mogelijk was.

In „Die Friesen und das Reich" geeft de schrijver een beknopte geschiedenis van de Friezen tot den ondergang van de Friesche vrijheid onder Karel V. Bijzondere aandacht wordt besteed aan den Oostfriezengraaf Edzard (1494—1528).

Wanneer andere stammen reeds lang vorsten hebben zijn de Friezen nog onderling verdeeld en blijven zich in naam der vrijheid (die tot een obsessie wordt) tegen elk gezag verzetten. Het is de verdienste van den Oostfriezengraaf Edzard dat hij den niet te bevredigen vrijheidszin der Friezen aan een hooger doel heeft dienstbaar gemaakt, al is hij dan ook in zijn opzet niet geslaagd. Edzard streefde naar een staatkundige eenheid der Friezen van de Zuiderzee tot aan den Weser en kwam vanzelfsprekend in botsing met de huispolitiek van de Habsburgers. Slechts bleef hem het Rijksgraafschap Oostfriesland. Zijn geslacht, het huis Cirksena, bleef in Oostfriesland regeeren totdat Frederik de Groote het gebied bij Pruisen inlijfde.

Henk Plaizier

Ludwig Tügel: Franz Geske auf Trandernes. *(Uitgave Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg).*

Tügel vertelt ons van een Germaansch volkje, dat zich van vreemde heerschappij wil bevrijden. Het is een volkje van menschen, die zich bewust zijn van hun eigen aard, van hun eeuwenoude bloedsverbondenheid, een volkje van boeren en zeevaarders, die oeroude gebruiken in eere houden. Deze menschen kunnen geen knechten zijn, zij zijn van nature heeren. Dit bewustzijn heeft aan deze volksverbonden menschen die geheimzinnige kracht verleend, die hen in staat heeft gesteld de vreemde heerschappij na langen en hardnekkigen strijd en vele opofferingen af te werpen en zich weer vrij te maken.

Tügel weet ons in dit boek van het begin tot het einde te boeien in de beschrijving van groote karakters, van groote ideeën, van prachtige gedachten, die menschen kunnen bezielen en hen groot maken. Hier spreekt de kracht van gezond bloed. Het zijn allemaal geluiden van dezen tijd.

Dr J. E. van Renesse

Hans Heithmann: Staan und Strieden-Balladen. *(Uitgave Franz Westphal Verlag, Wolfshagen-Scharbeutz, — Lübecker Bucht).*

Wijd is het Nederrijnsche gebied met vlakten waar de verte brandt, waar een enkele boom, krom en verwaaid in den staag stroomenden wind slechts opnieuw een uitroepteeken is van de verte. In het Westfaalsche is nog de oernatuur aanwezig, waarin de mensch organisch verbonden is met de aarde en haar vreemde machten, die zijn leven bepalen. Deze verbondenheid met de natuur nu doet zich ook duidelijk opmerken in de taal, het plat-Duitsch waarin de gedichten, meerendeels Balladen, van Hans Heithmann geschreven zijn. In deze taal zijn de woorden nog niet afgeschaafd en vervlakt gelijk dat zoo vaak in het „algemeen-beschaafd" van welke sprake ook het geval is, hier is nog bewaard gebleven de magie van het woord, de bezwerende kracht ervan (het zelfde kan men overigens constateeren van het Vlaamsch ten opzichte van het Nederlandsch). Hans Heithmann heeft daar, gelijk dit een waarachtig dichter betaamt, een goed gebruik van gemaakt. Doch men kan dit niet maar zoo doen, dat wil zeggen niet zonder nauwkeurigst geluisterd te hebben.

Deze gedichten zijn werkelijk geschreven in den volkstoon zoodat ze voor een ieder verstaanbaar zijn. Zij roepen groote historische figuren als daar zijn Johann Wittenborg, Harald Blautäan, Jürgen Wullenweever tot leven, doch dat niet alleen; oude sagen worden opnieuw verhaald, waarin de verbinding tusschen mensch en landschap duidelijk spreekt. Ingedeeld in drie onderafdeelingen „Vergeten", die oude sagen en volksvertelsels bevat, „De Trummel", waarin historische figuren worden bezongen en „Achter dit", waarin als het ware het magisch-demonische opgeroepen en bezworen wordt, vormt een lyrisch gedicht, zin- en klankrijk, het praeludium op elk dezer onderafdeelingen. Men kan maar met moeite de verleiding weerstaan te citeeren, doch de plaatsruimte laat dit nu eenmaal niet toe. Men leze echter zelf!

En tenslotte kunnen wij niet anders doen dan den dichter geluk wenschen met dezen tweeden druk van zijn werkje, die waarlijk volkomen verdiend is!

George de Sévooy

Emilio Cecchi: Bitteres Amerika. *(Uitg. Stalling Verlag te Oldenburg en Berlijn).*

Wat de ontdekking door Columbus is, is Amerika door Emilio Cecchi voor de tweede maal ontdekt. Deze Italiaan heeft zich tijdens zijn reis door Amerika niet laten imponeeren door de hooge wolkenkrabbers en massale cijfers van dit werelddeel, doch hij heeft achter de dingen geschouwd en gezien dat deze nieuwe wereld leeg en woest is, gedoemd tot ondergang. Geestelijk parasiteert Amerika volkomen op de oude wereld.

Zoowel op economisch als op kultureel gebied deelt de schrijver ons zijn ervaringen mede, steeds gestaafd aan de hand van onweerlegbaar feitenmateriaal. Hij wijst er zeer terecht op, dat uit een kultuur die slechts het maatschappelijk welzijn wil bevorderen en het stoffelijk geluk, en slechts steunt op de materie, slechts een Kunst der ontgoocheling zonder troost en geestelijke diepte kan voortkomen. Tegenover de eeuwenoude Europeesche kultuur doet het Amerikaansche dilettantisme leeg en valsch aan.

In prachtig proza wijst Cecchi op de bekrompenheid van deze geestelijk arme wereld, van welke armheid al de millioenen dollars en staven goud haar niet kunnen redden.

Een vuurwerk van gedachten, beelden en vergelijkingen komen wij in dit boek van Emilio Cecchi tegen. Het belicht de Amerikaansche wereld tot in alle hoeken, zoodat ons niets verborgen blijft. Overduidelijk blijkt uit deze beschrijving dat een dergelijke samenleving den huidigen wereldstorm niet zal kunnen weerstaan, doorstaan en overleven.

Frits Sam[illegible]

De Weegschaal, September 1942. De vrienden van het Duitsche boek kunnen ook in deze aflevering weer veel wetenswaardigs lezen. Prof. H. Krekel brengt een beschouwing over Kurt Breysing, terwijl het nummer voorts verschillende korte aankondigingen en besprekingen van nieuwe Duitsche boeken bevat.

Storm, 7 October 1942. Over de Duitsche film Rembrandt lezen wij o.m.:

> Er zijn ontelbare rariteiten in deze film. Ze alle op te noemen gaat niet aan. Waarom dit afschuwelijke Nederlandsch bij het uitspreken van de namen? Waarom die bespotting van een kerkeraadszitting, wanneer Hendrikje haar uitsluiting van het avondmaal te hooren krijgt? Is dat een zedebeeld van de 17e eeuw, of is dat een persiflage? Waar blijft het Nederlandsche binnenhuis, zooals Vermeer, Pieter de Hoogh, Metsu en tientallen andere schilders ons dat steeds weer in hun schilderijen gaven? Waar blijft Rembrandt als natuurminnaar, zooals hij zich in zijn etsen en landschapsteekeningen en schilderijen openbaarde? Waarom is deze geheele film in een Rembrandtiek licht opgenomen? Alsof Rembrandt ooit in een dergelijk licht geleefd heeft en zijn medeburgers ter zijner eere hetzelfde deden.
>
> Wij moeten bij deze film tot de slotsom komen, dat hier met veel te weinig ernst en veel te weinig liefde voor het onderwerp gewerkt is. Een figuur als Saskia bijvoorbeeld is zoo typisch een moderne filmster en zoo volkomen niet uit den tijd van Rembrandt, dat het soms afgrijselijk werkt.
>
> Maar daarnaast zijn er enkele scènes, die werkelijk te waardeeren zijn. In het buitenland hebben wij er vroeger maar al te vaak tegen moeten protesteeren, wanneer men de meening verkondigde, dat wij hier allen in Marker broekjes rondliepen. Opkadat was een gevolg van de filmen en de variétés. Hier bestaat het gevaar, dat het buitenland een volkomen fout beeld krijgt van onzen grootsten schilder. Het ware beter deze film hier niet in Nederland te vertoonen, het zou nog beter geweest zijn, indien men zich niet aan het maken van deze film had gewaagd.

De Waag, 9 October 1942. Zijn beschouwing over de Rembrandtfilm eindigt Sybren Modderman met:

> „Neen, de mythe Rembrandt heeft deze film niet kunnen uitbeelden, die spreekt honderdmaal dieper en schooner uit de werken van Rembrandt zelf en dat, wat wij achter deze ontelbare etsen en teekeningen en achter [illegible] kunnen van een [illegible] scheppingsdrang gebonden getal schilderijen vermoeden kunnen, het spreekt [illegible] dieper en rijker van een innerlijk bewogener en [illegible] zooveel rijker en tragischer leven dan ooit een schepping [illegible] het witte doek zal vermogen te geven [illegible]

[illegible] geeft [illegible] Rogier, een historicus uit de school van Professor Geyl, een uitvoerige beschouwing over „De Katholieken en den Opstand tegen Philips II".

[illegible], September 1942. Dit nummer beeldt o.m. uit de herdenking van de gevallen weermannen Peter Ton en Jacob Janse. Een keur van foto's toont ons voorts het ontstaan en verloop van de tentoonstelling „Herlevend Nederland", terwijl tevens fotoreportages zijn gewijd aan de N.S.V.O., Ned. Vrijwilligers en aan het zangfeest te Amsterdam.

De Pers, September 1942. Deze eerste aflevering van het maandblad voor het Nederlandsche Perswezen opent met twee belangwekkende artikelen „Het Gilde roept" door [illegible] Huvis en „Een nieuw werk begint" door J. Leerbuch. Deze aflevering maakt een uitstekenden indruk en bevat veel lezenswaardigs op het gebied van ons perswezen.

Geist der Zeit, Augustus—September 1942. In dit nummer stippen wij aan: „Rationalität, Psychologie, Vitalität" door prof. dr Franz Böhm; „Volksgemeinschaft als Idee und Wirklichkeit" door Prof. dr Willy Gierlichs; „Die deutsche Romantik und das 19. Jahrhundert" door dr Otto Diehl.

Studentenfront, October 1942. Uit J. P. Noordijk's „Studeeren is Dienen" citeeren wij:

> „Wij, leden van het Studentenfront, zijn politieke aktivisten. Wij vormen een strijdorganisatie, die het nationaal-socialisme willen brengen onder de studenten.
>
> Wij zijn een vormingsorganisatie, die bij de studenten het inzicht in het nationaal-socialisme wil verdiepen en hen weer bewust wil maken van de eeuwige waarden, die in ons volk leven.
>
> Wij willen medehelpen weer menschen op te voeden tot waarachtige leiders van ons Nederlandsche volk."

Das Innere Reich, September 1942. Deze aflevering bevat o.m.: „Die Hochzeit" door Heinrich Ringleb, „Am Rande des Krieges" door Josef [illegible]geb en „Das silberne Leben" door Fritz Dettmann.

Opvoeding in volkschen geest, October 1942. Dit nummer brengt ons o.m. een belangwekkende rede van prof. dr R. van Genechten, gehouden op de tweede jaarvergadering van het Opvoedersgilde. Hierin deelde de leider van het Opvoedersgilde mede, dat het gilde thans reeds ruim 4000 leden telt.

Volk en Kultuur, 8 October 1942. Uit Lode Monteyne's „De ordening van het theaterwezen te Antwerpen" citeeren wij:

> „Want wij weigeren te vertwijfelen aan de mogelijkheid van een eigen tooneel- en operaliteratuur. Wij willen blijven gelooven, niet dat wij een regionale bijdrage kunnen leveren tot de Europeesche dramatiek, maar wel, dat wij bij machte zijn een sterke, feestelijke en Nederlandsche melodie te laten hooren in het dynamische koor van een werelddeel in opgang."

Laagland, 10 October 1942. Uit het hoofdartikel „Treffend bewijs":

> Van hun macht hebben zij (de Duitsche autoriteiten — [illegible]) drukking uitgeoefend om het Vlaamsche theater te doen herleven, om het betere decors, betere regie, langeren speelduur, betere gages te schenken. Brussel krijgt een nieuwen en modernen schouwburg. En alles is [illegible] Vlaamsch. En het is het werk van Duitsche [illegible] personen [illegible]
>
> Het theaterdecor ziet er [illegible] theaterartist heeft een menschwaardig bestaan, het publiek heeft respekt voor de [illegible] gekregen. Het theater floreert, de zalen zitten vol. Vlaanderen herleeft in zijn theaters. En het bezit in zijn theaters het veiligste afweermiddel tegen [illegible] verduitsching [illegible]

Volk en Staat, [illegible] October 1942. „Wij Zee-Germanen" zegt Ferdinand Wernicke o.m.:

> De zee ligt aan den oorsprong van onze geschiedenis. Zij bezielt onzen volkskamp tegen [illegible], zij bepaalt onzen rijkdom en onze kultuur, eerst te Brugge, dan te Antwerpen, later in het prinselijke Amsterdam, de stad van Rembrandt. De zee, die ons met alle werelddeelen verbond, voegde ook dit land en zijn geschiedenis onverbrekelijk samen [illegible]
>
> De Lage Landen bij de zee zijn het land der Zee-Germanen, [illegible] klein maar het grondgebied hebben zij als kultuurvolk een plaats onder de volkeren veroverd. Deze plaats, daarvoor staan wij in, zullen zij behouden. In het nieuwe Europa wordt ons land een doorgangsgebied van een ontzaglijk achterland. De geschiedenis geeft de Zee-Germanen een groote kans. Indien wij die kans aangrijpen [illegible]